

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Факультет психології
Кафедра психології розвитку**

Кваліфікаційна робота

**ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ
РІВНЕМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

з напрямку «психологія»

Студентки 4 курсу, 3 групи
спеціальності «Психологія»

Велично Анастасії Сергіївни

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук

доцент кафедри психології розвитку,

Запека Яна Григорівна

Допустити до захисту в ЕК

кафедри психології розвитку

Протокол № _____ від _____

завідувач кафедри:

доктор психологічних наук, професор

Власова Олена Іванівна

(підпис)

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ – АКТИВНИХ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	8
1.1. Аналіз проблеми активності студентів у соціальних мережах	8
1.2. Формування особистості та становлення рис характеру в юнацькому віці	16
1.3. Психологічні характеристики взаємозв’язку психологічного благополуччя та рівня активності студентів в Інтернет/соціальних мережах	27
Висновки з першого розділу	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	35
2.1. Модель і процедура проведення емпіричного дослідження	35
2.2. Опис вибірки і обґрунтування методик дослідження	37
Висновки з другого розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	47
3.1. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей особистості і поведінки студентів-користувачів соціальних мереж.....	47
3.2. Визначення індивідуально-типологічних відмінностей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.....	59
Висновки з третього розділу	711
ВИСНОВКИ	733
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. У зв'язку з інтенсивним розвитком Інтернет-комунікацій виникає необхідність ґрунтовного наукового аналізу різних психологічних аспектів процесів активності у соціальних мережах серед сучасної молоді.

Активність сучасних студентів у соціальних мережах надає їм можливість підтримувати постійні контакти з широким колом знайомих, отримувати необхідну та цікаву інформацію від них, знаходити однодумців, осіб, близьких за інтересами, обговорювати з ними різні питання, самореалізувати себе в інтернет-просторі, показати свої досягнення і отримати зворотний зв'язок, визнання від інших. У соціальних мережах можна навіть шукати роботу та підтримувати ділові контакти, а також задовольняти свої потреби у дозвіллі, обмінюватись фотографіями, аудіозаписами, відеороликами тощо. Практично кожен український студент сьогодні зареєстрований в тій чи іншій соціальній мережі (Фейсбук, Вконтакте, Інстаграм чи ін.). Багато молоді використовують соціальні мережі як інструмент спілкування, роботи, і відпочинку, більшість студентів не уявляє життя без них. Разом з цим тотальне поширення і доступність соціальних мереж сполучається із певними ризиками для своїх користувачів, а саме: ймовірним глибинним зануренням у віртуальне спілкування, розривом реальних соціальних зв'язків та формуванням залежності від інтернету.

Останнім часом зростає науковий інтерес психологів до поведінки молоді в інтернет-просторі (Т. Веретенко, Н. Малєєва, В. Посохова, І. Філь), до їх спілкування у соціальних мережах (Т. Галіч, В. Гура, Я. Деркаченко, К. Коган, М. Лукашенко).

Багато дослідників розглядають особливості комунікації молоді в соціальних мережах, можливості і ризики використання соціальних мереж з освітньою і розважальною метою (Н. Гущина, Ю. Данько, В. Лютий, Н. Малєєва, Р. Малиношевський, В. Посохова, М. Смільсон та ін.). Зокрема, у працях Н. Гущиної та Ю. Данько, В. Лютого і К. Коломієць аналізується проблема

залежності студентів від соціальних мереж, що виникає внаслідок негативного впливу надмірного захоплення спілкуванням в соціальних мережах. У дослідженнях Н. Бугайової, Т. Збрицької, О. Лаби, Н. Матвійчук, Н. Шулської, О. Щербакова вивчається потенціал соціальних мереж для освітньої діяльності студентів у процесі їх підготовки у закладах вищої освіти.

Також підвищується увага науковців до профілактики виникнення інтернет-залежності і залежності студентів від соціальних мереж (І. Бушай, Т. Веретенко, О. Камінська, В. Лютий, Н. Максимовська, В. Посохова, Х. Турецька).

Однак малодослідженим залишається питання вивчення індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах, що й обумовило вибір актуальної теми дослідження.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.

Об’єкт дослідження – психологічні особливості користувачів соціальних мереж.

Предмет дослідження – індивідуально-типологічні особливості студентів-користувачів соціальних мереж.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що студенти з різним рівнем активності в соціальних мережах відрізняються індивідуально-типологічними властивостями – схильністю до емоційної стійкості чи збудливості (нейротизм), проявами екстраверсії, відкритістю до нового, егоцентризмом чи альтруїзмом, акцентуаціями характеру, відчуттям суб’єктивного благополуччя тощо.

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити проблему активності студентів у соціальних мережах та розглянути психологічні характеристики студентів – активних користувачів соціальних мереж;

2. Підібрати психодіагностичний інструментарій для проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей особистості і поведінки студентів-користувачів соціальних мереж;

3. Визначити індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз і синтез, порівняння, вивчення психолого-педагогічної літератури та науково-прикладних досліджень щодо психологічних та індивідуально-типологічних особливостей студентів-користувачів соціальних мереж;

- емпіричні: опитування, використання спеціальних діагностичних методик, якісна та кількісна обробка результатів дослідження, методи математичної статистики (кореляційний аналіз).

У ході емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики:

1. «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка);

2. «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової);

3. Шкала «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук)

4. «Опитувальник акцентуацій характеру особистості» (К. Леонгард-Х.Шмішек)

5. «Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової).

Вибірка дослідження: 90 осіб юнацького віку (19-23 років), з них 40 хлопців та 50 дівчат, які є студентами закладів вищої освіти.

Наукова новизна: полягає у висвітленні зв'язку між проявами індивідуально-типологічних особливостей студентів та їх рівнем активності в соціальних мережах.

Теоретичне значення дослідження полягає у встановленні та обґрунтуванні індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.

Практичне значення результатів дослідження обумовлюється можливістю їх використання при ознайомленні з розглянутою темою практичними психологами,

студентами у ЗВО, у практичній діяльності психологів, які працюють з інтернет-залежною молоддю.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Містить 13 таблиць, 5 рисунків, 3 додатки. Повний обсяг дипломної роботи становить 87 сторінок, основний зміст викладено на 72 сторінках комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ – АКТИВНИХ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

1.1. Аналіз проблеми активності студентів у соціальних мережах

Соціальні мережі стали невід’ємною частиною життя сучасної молоді. Сьогодні часто для позначення молоді використовується назва «покоління Google», що акцентує увагу на провідній ролі інтернету в процесі соціалізації та особистісного становлення юнаків [60, с. 18].

За ствердженням К. Коган, «соціальні мережі розглядшаються нині як інтегрована частина нового віртуального соціального середовища. Насамперед, таке становище зумовлене трансформацією технологій здійснення суспільних зв’язків, а з іншого боку, визначається масштабами користування Інтернет-сервісами, що змінює характеристики соціальних зв’язків, до яких залучається велика кількість населення країни. Особливості соціальних мереж зумовлюються властивостями електронної комунікації, а функціонування і розвиток соціальних мереж дає змогу визначити їх певні характеристичні риси, зокрема, багатофункціональність, соціабельність, нелінійність. При цьому соціальні мережі є елементом механізму конструювання соціального середовища в умовах сучасного суспільства, адже вони виконують низку функцій, створюючи ціннісний базис свого існування [26, с. 70].

За визначенням Ю. Данько, «соціальна мережа – це веб-сервіс, віртуальне співтовариство, що складається з людей з однаковими інтересами, нахилами, діяльністю, однокласниками» [13, с. 179].

Ще соціальну мережу науковець С. Івашньова розглядає як «віртуальний майданчик, що забезпечує своїми засобами спілкування, підтримку, створення, розбудову, відображення та організацію соціальних контактів, у тому числі й обмін даними між користувачами й обов’язково передбачає попереднє створення облікового запису» [21, с. 15]. Це «інтерактивний, багатокористувацький веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі, автоматизоване соціальне

середовище, що дозволяє спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом» [62, с. 159].

В роботі Я. Деркаченко зазначено, що «соціальну мережу можна визначати як багатопрофільний веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Цей сайт є автоматизованим соціальним середовищем, яке надає змогу спілкуватися групі користувачів, які об'єднані спільними інтересами» [16, с. 53].

За даними Т. Збрицької, А. Табанової, характерними особливостями соціальних мереж є:

1) надання практично повного спектру можливостей для обміну інформацією (фото + відео + сервіс блогів + сервіс мікроблогів + спільноти + ЛС/чат + можливість відзначити місце розташування тощо);

2) створення профілів, у яких потрібно вказати реальні ПІБ і максимальну кількість інформації про себе;

3) переважна більшість друзів користувача у соціальній мережі – це не віртуальні друзі за інтересами, а реальні друзі, родичі, колеги [20, с. 120].

За даними В. Лютого, «поняття «соціальна мережа» в сучасних джерелах стосовно Інтернету використовується в двох значеннях: в якості спільноти людей, утвореної на основі розгалуженої системи міжособистісних зв'язків, та у якості веб-сервісу, що надає можливості для підтримки таких зав'язків та утворення віртуальних груп за інтересами. Веб-сервіс соціальних мереж дає можливість користувачам за допомогою персональної сторінки представити себе та основні події своєї життєдіяльності, встановити та підтримувати міжособистісні контакти, створювати групи за інтересами, обмінюватися інформацією та мультимедійними матеріалами» [38, с. 7].

За свідченням В. Гури, «соціальна мережа в інтернеті будується на таких же принципах, що і в реальному світі, але має відмінність у тому, що у функціонуванні реальної людської спільноти важливою є географічна єдність і близькість, а у віртуальній мережі географічна віддаленість її учасників один від одного не грає ролі» [11, с. 16].

Головний принцип об'єднання користувачів у соціальну мережу – це спільність їх інтересів, фінансового становища, статі, належності до певної вікової групи, раси, національності, віри, професії тощо [32, с. 139-140]. За свідченням Г. Кучаковської, загальна кількість інтернет-користувачів в Україні – це переважно працездатна молодь віком 16-35 років, що становить 43% від кількості всього населення. Найбільш популярною соціальною мережею є «Facebook» – 3,2 млн. користувачів, також блог-мережа «Twitter» – 430 тис. аккаунтів. Набирає популярності нині «Instagram» і «Tiktok» [32, с. 149].

Основною особливістю соціальних мереж як середовища розгортання комунікативних процесів є наявність в мережі «друзів» та новий тип взаємовідносин з ними. За ствердженням В. Посохової, саме завдяки соціальним мережам поняття дружби набуло нині нового значення. Дослідниця вказує, що «спілкування з віртуальними друзями є легким та простим, доступним в будь-який час, що дає відчуття їх постійної присутності, підтримки, взаєморозуміння, позбавляє відчуття самотності» [46, с. 94].

Характеризуючи типові види діяльності студентів у соціальних мережах – обмін повідомленнями, перегляд відеороликів, прослуховування музики, І. Філь зазначає, що привабливість соціальних мереж для студентів обумовлюється тим, що «значна кількість інформації у соціальних мережах задовольняє пізнавальні потреби студентів. Легкість спілкування із різними людьми задовольняє їх соціальні потреби, які не можуть бути задоволені у реальному житті (наприклад, через значну відстань між ними, чи страх поспілкуватися із старшими людьми на різні теми). Захоплення студентів викладанням різного контенту надає змогу «показати себе, заявити про себе», що є способом задоволення потреби у визнанні (показуючи різні фото і подаючи певну інформацію про себе, користувачі отримують зворотній зв'язок, різні знаки симпатії від інших (наприклад, «лайки»). Перегляд фільмів та слухання музики є способом задоволення пізнавальної потреби, а також способом вільного проведення часу, задоволення потреби у розвагах» [56, с. 3].

Л. Смульсон вважає, що віртуальному спілкуванню у соціальних мережах надають перевагу невпевнені в собі, сором'язливі люди, яким важко контактувати з

іншими віч-на-віч. Нерідко вони відчувають самотність, відчуженість, їм здається, що оточуючі їх не розуміють. Все це – серйозні психологічні проблеми. Та замість того, щоби шукати шляхи їх розв'язання, вони тікають у світ ілюзій, де почувають себе набагато впевненіше [51, с. 99].

Занурюючись у віртуальне життя, особистість втрачає здатність адекватно сприймати те, що в ньому відбувається. Як стверджує О. Камінська, до соціально-психологічних чинників, які призводять до занурення молоді в соціальні мережі та спілкування в Інтернет-середовищі, відносяться:

- нереалізована потреба в самоідентифікації,
- соціальна ізоляваність особистості,
- депривованість, фрустрованість соціальних потреб,
- неприйняття особистості групою,
- неможливість ідентифікації з референтною групою [22, с. 198].

Таким чином, потреба у спілкуванні та включенні в соціальну групу не реалізується та породжує фрустрацію, що змушує молоду людину шукати інші сфери для прояву себе, засоби підвищення самооцінки та формування самовпевненості. Оскільки в соціальних мережах встановлювати зв'язки набагато легше, ніж у реальному житті, часто особистість прагне задовольнити свої потреби саме там, що, в свою чергу, знижує мотивацію до підтримання реальних соціальних контактів. При розвитку адикції віртуальні взаємозв'язки повністю витісняють реальні, на які не залишається сил та часу [22, с. 199].

В. Посохова зауважує, що Інтернет-середовище втягує у свій простір молодих людей, які прагнуть розкрити справжнє «Я» у світі ілюзій та намагаються при цьому зберегти у реальності штучно створений, ілюзорний образ [45, с. 154].

За свідченням Г. Хомич та Ю. Потапенко, Інтернет для молоді – це особливий віртуальний світ, де легко задовольнити основні потреби. Тут можна відчутися героєм, який може все або багато з того, що забороняється йому в реальному світі. Тут можна самостійно ухвалювати рішення і не боятися відповідальності. Школярі і студенти часто йдуть у комп'ютерний світ у пошуках свободи і самоствердження. У цьому й небезпека: молодь реалізує свої сили і здібності у віртуальному світі, а

особистісне зростання у світі реальному відходить на задній план. Втеча у віртуальний світ серйозно деформує особистість, а в молодій людині зникає відчуття реальності [57, с. 446].

Саме бажання перебувати в «кібер-образі» змушує молодих людей збільшувати час свого спілкування в Мережі, що згодом може порушувати зв'язок з реальним світом і спричинити адикцію. Тривогу в цьому випадку викликає те, що спостерігається «постійне збільшення кількості молодих людей, які підмінюють безпосередньо живе спілкування віртуальним спілкуванням» [23, с. 58].

За ствердженням О. Камінської, соціальні мережі та Інтернет-середовище провокують появу адикції до віртуальної взаємодії молоді із представниками різних соціальних спільнот через такі ознаки:

— можливість анонімних соціальних інтеракцій (тут особливе значення має почуття безпеки при здійсненні інтеракцій, включаючи використання різних месенджерів (телеграм, скайп, вайбер), електронної пошти, чатів і т.п.);

— можливість для реалізації фантазій зі зворотним зв'язком (у тому числі можливість створювати нові образи «Я»; вербалізація фантазій, що не можна реалізувати в звичайному світі, наприклад, кіберсекс, рольові ігри в чатах і т.д.);

— надзвичайно велика можливість пошуку нового співрозмовника, що відповідає практично будь-яким критеріям (відзначимо, що немає необхідності утримувати увагу одного співрозмовника, оскільки в будь-який момент можна знайти нового);

— необмежений доступ до інформації [22, с. 197].

Водночас Г. Лаврентьева зазначає, що часто юнаки самостійно не можуть упоратися з великим обсягом інформації, що надає мережа, не вміють знаходити необхідні відомості, потрапляють під вплив негативного, несумісного з навчальним та виробничим процесом контенту. За переконанням дослідниці, інформаційне перенавантаження, так само, як і брак інформації, можуть викликати серйозні функціональні порушення, які можна трактувати як і порушення психічного здоров'я людини [34, с. 23].

В. Лютий піднімає гостре питання залежності студентів від спілкування у соціальних мережах, яку визначає так: «залежність від соціальних мереж – це вид адикції, стан особистості, що характеризується нав'язливим прагненням до маніпулювання власними даними та взаємодії з іншими користувачами в соціальній мережі та нездатністю контролювати тривалість та інтенсивність даної активності й узгоджувати її з іншою життєво важливою діяльністю, незважаючи на можливі негативні наслідки. Об'єктом прив'язаності при цьому виступає віртуальна спільнота, метою – постійна взаємодія з її представниками, адиктивною поведінкою – різні види активності в соціальних мережах (оновлення персональної сторінки, перегляд сторінок «друзів», обмін повідомленнями та даними, спілкування на тематичних форумах, прослуховування музики, перегляд фото та відео), а Інтернет, веб-сервіси та спеціальні програми для електронних приладів (комп'ютерів, смартфонів тощо) виступають засобами реалізації адиктивного потягу» [38, с. 8].

Про адикцію студентів від соціальних мереж слід говорити тоді, коли вона носить деструктивний характер і веде до соціальної дезадаптації особистості. При цьому, опираючись на праці М. Орзак, К. Янг, Л. Юр'євої та Т. Больбот, дослідники В. Лютий та К. Коломієць виділили критерії сформованості залежності студентів від соціальних мереж:

1) наділення соціальних мереж особливою цінністю та переживання у зв'язку із активністю в соціальних мережах особливих емоційних станів (яскравих і незвичних почуттів, піднесення при передчутті можливості заходу у мережу, втрати почуття реальності у мережі, дискомфорту при неможливості відвідування мережі, самотності та нудьги при виході із мережі);

2) втрату здатності контролювати початок, тривалість й інтенсивність даної активності (не заплановані відвідування мережі, приділення спілкуванню у мережі надмірного з точки зору самої людини часу, неспроможність зупинитися та обмежити час, проведений у мережі);

3) наявність у даної поведінки прямих негативних наслідків (запізнь, незадоволення інших потреб, невиконання важливих справ, конфліктів із оточуючими тощо) [38, с. 9].

При цьому, на думку В. Лютого і К. Коломієць, «чинниками формування залежності від соціальних мереж у студентів є мотивація збільшення часу та розширення кола спілкування, відволікання від проблем і контролю власного емоційного стану за допомогою Інтернету, труднощі у стосунках з батьками за умов спільного з ними проживання, наявність великого кола неподоланих проблем, зокрема комунікативних і матеріально-побутових, орієнтація на зовнішню допомогу при подоланні проблем» [38, с. 10].

На думку Н. Шульської, Н. Матвійчук, крім розважальних функцій, соціальні мережі можуть використовуватися з освітньою метою. Дослідниці вказують, що «соціальні мережі, що виступають також медійним середовищем, є потужними онлайн-ресурсами, оскільки надзвичайно розширюють інформативні канали, виступають мультимедійним простором, що може бути використаний для організації завдань в ігровій формі» [61, с. 158].

О. Лаба розглядає соціальні мережі і як засіб навчання студентів у ЗВО, вказуючи на позитивні функції: інформативну, комунікативну, іміджеву, навчальну, інформаційно-аналітичну, виховну, розважальну, рекламно-інформаційну, профорієнтаційну, організаційну (табл. 1.1.) [33, с. 230].

За ствердженням Н. Шульської, Н. Матвійчук, «потрібно розглядати соціальну мережу не лише як розважально-комунікативний засіб взаємодії між людьми, але також як великий освітній потенціал. Використання позитивних сторін соціальних мереж (зручність, велика інформативність, доступність, неформальність, психологічний комфорт) дозволяють сформувати ефективне середовище для здійснення успішної комунікації між викладачем та студентом, долають будь-які бар'єри в обмеженості доступу до навчання, роблять його нестандартним і цікавим, створюють сприятливий психологічний клімат для оволодіння знаннями». Ще студенти серед переваг навчання за допомогою соціальних мереж відзначають

можливість додаткового консультування з викладачами, неформальність, доступність, одночасність спілкування з іншими тощо [61, с. 164].

Таблиця 1.1.

Функції соціальних мереж як інструменту професійної підготовки студентів у ЗВО (за О. Лабюю [33])

Функція	Її значення
– інформативна	– соціальні мережі доводять до відома студентів актуальну інформацію щодо навчального процесу;
– комунікативна	– організують швидкий та ефективний обмін повідомленнями між студентами, викладачами, керівництвом тощо, дають можливість колективного обговорення, проведення опитувань, участі в форумах та багатьох інших формах організації комунікативного процесу;
– іміджева	– за рахунок поширення публікацій, а також залучення до груп не лише студентів та викладачів, а й інших зацікавлених учасників, з основними подіями може ознайомитися будь-який користувач соціальної мережі. Використання соціальних мереж у навчальному процесі формує думку про впровадження передових підходів у комунікативних процесах випускової кафедри зокрема та інституту в цілому. Крім того, інформація не лише навчального характеру, а й виховного та розважального, свідчить про різносторонню роботу зі студентами, що також формує позитивне уявлення про спеціальність;
– навчальна	– студенти мають можливість ознайомитися з навчальними матеріалами у зручний для них час, використовуючи добре знайомий інтерфейс та інструментарій соціальної мережі;
– інформаційно-аналітична	– використовуючи соціальні мережі в навчальному процесі, студенти повинні здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації, що міститься в електронних інформаційних ресурсах, фільтрування інформації, її обробку, відстежувати оновлення контенту та виконувати багато інших інформаційно-аналітичних операцій;
– виховна	– у групах міститься значна кількість інформації про проведені виховні заходи;
– розважальна	– у групах публікується інформація розважального характеру про творчість та художню самодіяльність студентів, до прикладу відеоролики виступів студентів, фотоколажі тощо;
– рекламно-інформаційна	– у групах опублікована інформація про спеціальність, функціонування інституту й кафедри тощо, що може слугувати рекламою спеціальності;
– профорієнтаційна	– підтримання зв'язків з випускниками спеціальності, інформація про їхнє працевлаштування й професійні досягнення допомагає зацікавленим особам у процесі прийняття рішень про вибір професії;
– організаційна	– розміщення в групах навчально-методичних, навчально-організаційних матеріалів та основних нормативних документів дає можливість ефективної організації навчального процесу.

Отже, соціальна мережа – це веб-сервіс, віртуальне співтовариство, що складається з людей з однаковими інтересами; це багатопрофільний веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Головний принцип об'єднання користувачів у соціальну мережу – це спільність їх інтересів, належності до певної вікової групи, раси, національності, віри, професії тощо. До соціально-психологічних чинників, які призводять до занурення молоді в соціальні мережі,

відносяться: нереалізована потреба в самоідентифікації; соціальна ізолюваність особистості; депривованість соціальних потреб, не визнання групою тощо. Крім можливості задовольнити свої потреби у спілкуванні з однодумцями, у соціальних мережах сучасна молодь також може навчатися, адже заклади вищої освіти впроваджують інноваційні технології з організації навчального процесу за допомогою соціальних мереж.

1.2. Формування особистості та становлення рис характеру в юнацькому віці

Розглядаючи особливості поведінки сучасної студентської молоді в соціальних мережах, варто приділити увагу розвитку особистості і характеру юнаків.

Юнацький вік – це період безпосередньої підготовки підростаючої особистості до життя як дорослої людини, до вибору спеціальності, до безпосереднього оволодіння нею, до виконання відповідальних соціальних функцій. За цей час, на думку М. Костюченко, підростаюча особистість поступово досягає такого ступеня фізичної, психічної і соціальної зрілості, на якому вона цілком здатна свідомо й самостійно їх виконувати, стати повноправним громадянином суспільства [27, с. 76].

Дорослішання юнаків пов'язано з потребою самоствердження, що виражається в прагненні бути самостійним, незалежним, вільним; бажанні прийняти на себе права та обов'язки дорослої людини. Реалізація цієї потреби може наштовхуватись на несприятливі умови сімейного середовища, що призводить до виникнення суперечок і навіть конфліктних ситуацій між юнаками з батьками [1, с. 117]. Відзначимо, що ставлення батьків до юнака як до несамоїтної особи також загострює їх відносин. Все це провокує підвищення конфліктності та агресивності юнаків та закріплення даних особистісних властивостей.

В юнацькому віці відбувається активний процес формування особистості. За визначенням Г. Крайг, «юність – вік безпосередньої підготовки підростаючої особистості до життя як дорослої людини, рішення задач самовизначення, вибору професії і свого життєвого шляху, виконання соціальних функцій» [28, с. 112].

За переконанням І. Кулагіної, В. Колюцького, «в юності завершується перехід від дитинства до дорослості. Молода людина стає суб'єктом свого життя (обирає професію, вступає до навчального закладу, починає трудову діяльність, приймає участь у суспільному житті, приймає рішення про кар'єру, реалізує конкретні життєві плани) [30, с. 311].

Ф. Райс зазначає, що «на етапі студентської юності виникає нова соціальна ситуація розвитку, центром якої є перехід до самостійного життя (початок професійного становлення, реалізації життєвих планів). Продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, молоді люди самовизначаються в системі моральних цінностей, принципів, норм і правил поведінки, усвідомлюють особисту соціальну відповідальність [48, с. 314].

За свідченням М. Заброцького, особистість юнацького віку має зростаючий рівень свідомого самоконтролю, хоч саме в цьому віці молоді люди більше всього скаржаться на слабкість волі, залежність від зовнішніх впливів і такі характерологічні риси як капризність, ненадійність, схильність легко і безпричинно ображатися тощо. Високий рівень розвитку самосвідомості породжує інтерес до власної особистості, до форм її організації та саморегулювання [18, с. 141].

Як вказує В. Забуга, особистість цього віку прагне «сформувати внутрішню позицію щодо себе, до інших, а також до моральних цінностей. Саме в юності людина свідомо шукає себе серед категорій добра чи зла» [19, с. 111].

М. Заброцький наголошує, що «основний психологічний здобуток юності – відкриття для себе власного внутрішнього світу. Зовнішній, фізичний світ тепер лише одна з можливостей суб'єктивного досвіду, центром якого є власна особистість, власне «Я». Процес відкриття власного «Я» складний і внутрішньо суперечливий. Несподівано виявляється, що «внутрішнє Я» не співпадає з «зовнішньою» поведінкою. Невизначеність, недостатня диференційованість, розмитість «Я» в цьому віці зумовлюють почуття стурбованості та внутрішньої порожнечі, яку слід чимось наповнити, що, в свою чергу, породжує посилення потреби у спілкуванні та одночасне зростання вибірковості останнього, посилення потреби в обособленні від інших» [18, с. 142].

В юнацькому віці, на думку Л. Божович, під впливом потреби самовизначення, з одного боку, і на основі психологічних особливостей, які виникли в підлітковому віці – з іншого, особистість починає усвідомлювати в загальних моральних категоріях і свій досвід, починає формувати власні узагальнені погляди на мораль, тобто у неї починає формуватися моральна самосвідомість. Як зазначає вчена, в цьому віці виникає більш високий рівень узагальнення, на якому засвоюються моральні знання та виникає свідома потреба виробити свої погляди на питання моралі. Особистість цього віку більш вільна від імперативності зовнішніх впливів та внутрішніх прагнень, та більш схильна до дій, які відповідають свідомо поставленим цілям [4, с. 165].

І. Бех вважає, що в юності відбувається розгорнута соціалізація, особистість перетворюється на розвиненого суб'єкта та опановує суспільний досвід, робить його своїм надбанням. Але юнаки й дівчата в той же час набувають дедалі більшої самостійності, відносної автономності, відбувається їх подальша індивідуалізація. У процесі створення особистості в юнацькому віці вчений надає особливу роль особистісним цінностям, «психологічна природа яких відрізняється тим, що такі смислові утворення виступають самоцінностями, внутрішнім змістом, потребами, тобто зміст певних моральних норм є цінним для неї сам по собі, без будь-яких умов» [3, с. 10].

Як вказує Л. Потапчук, в юнацькому віці виробляється більш цілісне уявлення про себе й особистості інших людей, зростає самокритичність до себе й інших, збільшуються вимоги до ровесників і дорослих. Як зазначає вчена, ранній юності властива вища емоційна чутливість, здатність співпереживати, розуміти й відгукуватись на переживання іншої людини, особливо ровесника [47, с. 6].

Водночас, як зазначає Ю. Лановенко, юнацький вік є сензитивним періодом для формування відповідальності. Юнак стоїть на порозі соціальної самостійності, значить до початку цієї самостійності він повинен відчувати відповідальність за себе. Для цього юнаку потрібно відчувати свою автономію та відчувати, що в світі щось залежить тільки від нього. Однак, досліджуючи самоконтроль в юнацькому віці, вчена виявила, що, незважаючи на те, що всі респонденти залишали за собою право

контролю власного життя (як мінімум на 50% та максимум – на 90%), виникнення почуття образи на цей світ виказувало їхнє бажання залишитись дитиною, яка ні за що не несе відповідальності [36, с. 8].

При цьому для юнацького віку властиві певні особливості, пов'язані з важливістю самоусвідомлення, визначення свого призначення, підготовкою до здійснення вибору життєвого шляху, професійного спрямування, а також велике значення має спілкування з однолітками, специфіка взаємовідносин між представниками чоловічої та жіночої статі, поведінка у взаєминах з батьками тощо.

В юнацькому ж віці спілкування з оточуючими закладає основи для переоцінки своїх якостей та рис, дозволяє усвідомити межі своєї ідентичності та сформувати адекватну Я-концепцію. Крім того, як відзначає О. Чала, «деструктивна конфліктність юнаків базується на інтеграції ряду інших якостей, що складають зміст особистісного компоненту, зокрема: неадекватні життєві цінності та орієнтації, високий рівень особистісної тривожності й агресивності, значна ригідність разом з низькою здатністю до емпатії, низька особистісна рефлексія у поєднанні з неадекватною (завищеною чи заниженою) самооцінкою. Таким чином, деструктивна конфліктність молодій людині зумовлюється комплексом особистісних чинників, що продукують її, вплив яких перешкоджає особистісному зростанню і саморозвитку» [58, с. 401].

Однією з особливостей нестійкої емоційної сфери у юнаків є переживання внутрішньоособистісного конфлікту. За ствердженням О. Чалої, «будучи неспроможним конструктивно розв'язати внутрішньоособистісний конфлікт, юнак закріплює в своєму «Я» дисбаланс між моральними цінностями і глибинними потягами і переживаннями, даючи підґрунтя для прояву деструктивної конфліктності у поведінці» [58, с. 401]. Створюється замкнене коло, коли особистість, потрапляючи у неадекватні форми міжособистісної взаємодії, підкріплює конфліктність як особистісну якість, а далі юнак як носій конфліктності презентує у взаєминах з оточуючими ту поведінку, що негативно відбивається на всіх учасниках взаємодії та ускладнює їх взаємовідносини [58, с. 402].

Індивідуально-типологічними особливостями юнаків найчастіше є: не стійкість емоційної сфери, схильність до відстоювання власної незалежності, максималізму тверджень, орієнтація на особистісне та професійне самовизначення, формування особистісних властивостей та моральних рис відповідальності, наполегливості, цілеспрямованості, відкритості до пізнання нового, засвоєння досвіду соціальної взаємодії з оточуючими людьми.

При цьому, розглядаючи особливості формування особливості в юнацькому віці, вважаємо вартим розглянути вплив соціальних мереж та інтернету на становлення рис характеру сучасної молоді.

Як зазначає М. Саєнко, на сьогоднішній день соціальні мережі набувають ролі потужного агента соціалізації молоді, вони часто використовуються як «засіб соціалізації та виховання підростаючого покоління, і на жаль, як засіб інформаційних війн, як спосіб маніпуляцій людьми» [49, с. 113].

За ствердженням Т. Галіч, «використання мереж у повсякденному житті змінює стиль життя людей, стає новим джерелом отримання інформації, впливає на вироблення нових моделей взаємодії з оточуючим середовищем» [9, с. 252].

Вплив соціальних мереж і Інтернету на особистість юнацького віку має специфічні наслідки, особливо підвищується ризик формування адиктивної поведінки. Як вказує Н. Гребенюк, надмірна захопленість молодої людини кіберсередовищем може призвести до Інтернет-адикції, внаслідок якої відбувається знецінення реальності, змінення системи цінностей, мрій та прагнень, що в свою чергу, позначається на процесі життєвого планування [10, с. 3].

За свідченням Х. Турецької, унікальність соціальних мереж та Інтернету як нової реальності полягає в тому, що, завдяки заданим у них умовам, створюється практично безмежний простір, який надає особистості можливості для самовираження та самовизначення. Адже, у віртуальному середовищі, завдяки анонімності та фізичній не представленості користувачів, відсутні жорсткі рамки категоризації за віком, статтю, соціальним становищем, національністю [54, с. 750-751]. Х. Турецька називає можливість «утекти із власного тіла» одним з головних

факторів, що мотивують участь підлітків і юнаків у віртуальній комунікації в соціальних мережах [55, с. 587].

Дослідниця Н. Гребенюк уточнює, що специфіка мережі Інтернет полягає у наданні особистості можливості повноцінного спілкування за умов цілковитої анонімності. Але мережне спілкування лише створює ілюзію справжніх взаємовідносин. Наслідком зануреності особистості у віртуальні відносини є розмивання просторово-часових меж, що характеризуються неспроможністю суб'єкта відокремити події реального життя від того, що відбувається у віртуальному світі [10, с. 4].

Ситуація повної невизначеності, розмитості виступає фруструючою для особи, а отже, проблема особистісної ідентичності, питання «Хто Я?» постає перед нею з новою силою. В результаті, можна стверджувати, що Інтернет – не тільки інформаційне, а і «самоідентифікаційне» середовище. Причому, ймовірно, саме можливість створювати віртуальну ідентичність, котра компенсує дифузність, неінтегрованість ідентичності реальної, виступає одним із визначальних чинників Інтернет-залежності [54, с. 751].

При цьому І. Бушай та О. Гудима вказують, що протиріччя формування ідентичності особистості юнацького віку проявляються у неспроможності сформулювати для себе цінності, ідеали, життєві цілі, а також низькій ефективності навчальної діяльності, запереченні будь-яких соціальних ролей. У такому разі відбувається психологічна регресія поведінки, повернення на попередню стадію вікового розвитку, при цьому юнаки та дівчата поводять себе подібно до підлітків у кризовому стані [7, с. 78].

Оскільки в разі інформаційних впливів соціальних мереж на психіку молоді важко говорити про межі норми і патології, показником негативних змін може бути втрата адекватності відображення світу у свідомості й своєму ставленні до світу, до себе, неадекватність самосвідомості [2, с. 85].

І. Кужель також вказує на те, що надмірне спілкування в соціальних мережах та залежність від інтернету має дуже негативний вплив на особистість юнаків. Дана адикція призводить до порушення їх соціально-психологічної адаптації у

суспільстві. Через інтернет-залежність в юнаків значно знижується успішність у навчанні, а також погіршується стан здоров'я [29, с. 88].

Крім того, як зазначає В. Ковальчук, у впливі соціальних мереж та інтернету на особистість юнацького віку виділяються три види загроз:

1. Загрози для особистості: а) інформаційні: загроза ознайомлення з матеріалами небажаного змісту (порнографія, ненормативна лексика, суїцидального характеру, сектантські, расистські та ненависницькі, вибухові речовини, хакерські сайти); загроза отримання недостовірної інформації; б) психологічно-моральні: загроза залежностей (комп'ютерної, ігрової, Інтернет і т.ін.); загрози прийняття моральних цінностей, що носять антисоціальний характер; в) особистісної безпеки: загроза спілкування з небезпечними людьми (шахраями, збоченцями, грифферами і т.ін.); г) протиправних дій: загрози вчинення протиправних дій(хакерство, порушення авторських прав і т.ін.).

2. Загрози витоку персональної інформації: загроза розголошення конфіденційних даних (прізвища, імені, адреси, номерів кредитних карток, телефону і т.ін). Це може стати причиною як викрадення грошей, так і загрозою особистій безпеці людини;

3. Загрози для персональних комп'ютерів: загроза проникнення вірусів, черв'яків; загроза завантаження шкідливого активного коду; загроза завантаження програм з прихованими функціями: троянів, клавіатурних шпигунів і т.ін. [25, с. 371-372].

Відповідно до вказаного В. Ковальчук пропонує виділити три основні напрямки захисту людини в глобальному інформаційному просторі: безпека особи, захист персональних даних, захист персонального комп'ютера [25, с. 372].

Р. Малиношевський свідчить, що у юнаків нарівні з певним ступенем поінформованості щодо ризиків, супутніх віртуальному простору, існують і певні суб'єктивні передумови виникнення ризикованої поведінки у сфері інтернет-спілкування у соціальних мережах [42, с. 304]. Вони схильні до самоствердження у віртуальному просторі, оскільки в реальному світі рідко досягають цього. Внаслідок не стійкості психіки юнаки схильні до ризикованої поведінки, можуть застосовувати

грубість, егоїстичні тенденції у спілкуванні у соціальних мережах, спеціально провокуючи співрозмовників, маніпулюючи їх думками. Сховавшись за віртуальний образ-персонаж, юнаки можуть демонструвати зовсім не властиву поведінку, не характерні риси спілкування, що впливають на їх соціалізацію як у віртуальному, так і в реальному світі. Адже звикнувши поводитися зухвало у віртуальному світі, юнаки не розуміють, чому отримують значний опір з боку однолітків на такі ж жарти чи висловлення у реальному світі.

Серед характерних впливів соціальних мереж на особистість юнаків виділяється їх схильність до спілкування короткими фразами, збідненість емоційного світу, що обумовлюється специфікою спілкування у віртуальному світі. Знання юнаками мережевого сленгу підвищує їх відчуття приналежності до соціальної групи, дозволяє реалізувати комунікативні потреби за допомогою соціальних мереж.

У дослідженні Д. Крістал серед особливостей мережевого спілкування юнаків виділяється наявність специфічного етикету спілкування, характерного для інтернет-комунікантів. «Мережева мова (Netspeak) представляє собою сленг, жаргон, аббревіатури, емотикони, які часто вживають користувачі» [64].

Н. Малєєва зауважує певну емоційність спілкування молоді в соціальних мережах, вказує, «щоб донести іншим користувачам емоційну забарвленість повідомлення, учасники соціальних мереж часто використовують мультимедійні записи, додають емотикони, інші позначки, однак іноді все ж не вдається передати свої емоції» [41, с. 10].

Останнім часом помічаємо все більше і більше насичення Інтернет-простору акронімами (скороченими варіантами фраз), які дозволяють коментувати ті чи інші події життя, не приділяючи багато часу опису власних переживань. Так, наприклад, часто юнаки користуються фразами типу «LOL», «OMG», смайликами (від англійського «smile» – «посмішка» :-), :*), %) і т.д.), чи просто дужечками у тексті, які мають відображати ту чи іншу емоцію. Крім «смайликів» для компенсації інтонації й акцентування частини висловлення у віртуальному спілкуванні використовується так званий «капс» (від англійського «Caps Lock» – блокування

верхнього регістра клавіатури; написання фрази або частини її заголовними буквами), що майже завжди в мережі трактується як крик [24, с. 128-129].

Користування цими техніками мережевого спілкування збіднює емоційну сферу юнаків, призводить до неможливості повного опису власних переживань, звужує коло відчуттів та емоційних реакцій на події оточуючого світу. Їм складно висловлювати свою думку у взаємовідносинах з оточуючими реальними людьми, успішно контактувати з представниками різних соціальних груп.

За свідченням Г. Хомич, Ю. Потапенко, юнака, який активно користується соціальними мережами та Інтернетом, можна відрізнити відразу: він звернений усередину себе, не помічає або ігнорує зовнішні події, погано адаптується до реального життя. Навіть краса природи – і та сприймається з меншим захопленням, оскільки можливості комп'ютерної графіки безмежні, і на екрані монітора з'являються чудові, фантастичні, але неіснуючі насправді пейзажі. Потяг до комп'ютерних ігор, зокрема, з подорожами до неймовірних світів, усе більше занурює у віртуальність [57, с. 445].

У той же час у дослідженні Г. Хомич та Ю. Потапенко відмічено, що юнаки, які активно спілкуються в соціальних мережах, багато часу проводять в Інтернеті, порівняно із звичайними учнями і студентами, – тривожніші, дратівливіші, агресивніші, мають схильність до депресії [57, с. 446].

Загалом Г. Хомич та Ю. Потапенко виділяють такі наслідки занадто активного використання комп'ютеру та Інтернету, надмірного спілкування в соціальних мережах: депресія; тривожність, емоційно-вольові порушення; роздратованість; обмеження у спілкуванні; занижена самооцінка; особистісна дезадаптація; внутрішній конфлікт (втеча від проблем); психічна залежність та ін. [57, с. 447].

У дослідженні Т. Сінельнікової проаналізовано психологічні особливості активних користувачів соціальних мереж і встановлено, що «на активність в соціальних мережах можуть впливати такі особливості особистості, як високий рівень відчуття суб'єктивної самотності, емоційні бар'єри в особистісному спілкуванні, високий рівень тривожності, високий рівень ригідності, ворожість, агресивність, високий хворобливий рівень комунікативних здібностей. Це

ускладнює їх спілкування у реальному житті й може стати причиною втечі до ірреального простору» [50, с. 54]. Тобто помічаємо взаємозв'язок між особистісними та соціально-психологічними характеристиками юнаків та їх рівнем активності у соціальних мережах. Особливо тісним є зв'язок між тривожністю і труднощами спілкування в реальному світі та високою активністю в соціальних мережах, які повторно викликають у юнаків тривогу і негативно впливають на вибір адекватних стратегій міжособистісного спілкування з реальними співрозмовниками.

Також в ході проведеного К. Янг дослідження було виявлено таку важливу властивість залежної молоді, як нездатність організувати свій час, що, можливо, обумовлено притаманною їм недостатньою концентрацією уваги, значним впливом актуального стану на особливості поведінки та комунікації. Як відомо, ряд Інтернет-ресурсів, зокрема комп'ютерні ігри, дозволяють при багаторазовому їх проходженні досягнути певного результату і таким чином нарешті отримати задоволення, пов'язане із завершенням певної діяльності, що часом важко досягти в реальному житті у зв'язку з вищевказаними характерологічними властивостями [63; 68].

Н. Малєєва зауважує, що «дуже часто, зайшовши до соціальних мереж на хвилинку, користувач оговтується через пів-дня у незручній позі, так і не здійснивши нічого із запланованих справ у реальному світі». [41, с. 10].

Крім того, нестримний інтерес до соціальних мереж, до віртуального світу робить молодь нерозбірливою у виборі знайомств. Контакти із випадковими людьми не є для них проблемою, внаслідок чого виникає небезпека опинитися в несприятливому середовищі, потрапити в асоціальну групу. При цьому Інтернет-спілкування в соціальних мережах («Тік-ток», «Інстаграм», «Фейсбук», «Вконтакте» та ін.) надає їм можливість, за допомогою чатів, розширювати коло своїх знайомств до безкінечності. А враховуючи певну схильність молоді до максималізму, до проявів антисоціальної поведінки, задоволення їх пристрасті до спілкування в певній мірі може спровокувати участь в реальних антисоціальних вчинках [15, с. 123]. Особливо небезпечними є групи «Синій кит», «Червона сова», що закликають підлітків і молодь до участі в суїцидальних спробах.

Користувачі не завжди здатні реально оцінити рівень вірогідності й безпеки інформаційних матеріалів, які знаходяться в Інтернет, розміщені у соціальних мережах. Так, інформаційні Web-ресурси агресивної й аутоагресивної спрямованості створюють підвищену небезпеку для осіб з нестійкою психікою і є теоретичною базою для агресивно та аутоагресивно настроєних користувачів. Відсутність Інтернет-культури й елементарних навичок правильної роботи в Мережі створює ряд проблем психологічного й соціального характеру [5, с. 25].

Психологами вивчаються впливи соціальних мереж на користувачів і було доведено ефект наслідування. За ствердженням Я. Деркаченко, механізм наслідування «широко використовується і в соціальних мережах, оскільки сучасним технічним засобам легко створити ілюзію масової підтримки потрібної маніпуляторам ідеї. Крім того, дієвість цього прийому ґрунтується на запобіжній функції мозку, який намагається звільнитись від необхідності обробляти зайву інформацію» [16, с. 56].

Також, розглядаючи вплив соціальних мереж на їх учасників як середовища для технологій маніпулятивного впливу, Я. Деркаченко вказує, що «соціальні мережі мають властивість концентрувати інформацію для формування думки, поглядів, настроїв, посилювати чи послаблювати позиції певних груп населення» [16, с. 57]. Спеціальні інформаційні повідомлення розміщуються у соціальних мережах з певною періодичністю, що дає змогу концентрувати увагу користувачів, надає їм свіжу інформацію, при цьому подача інформації відбувається невеликими порціями, що не дозволяє проаналізувати повністю всю картину. Для досягнення максимального успіху маніпулятори у соціальних мережах використовують різні канали навіювання, відео та аудіосигнали, рекламні дописи, текстові звернення тощо.

Разом з цим, як зазначає К. Янг, для молодого людини зі здоровою психікою електронна пошта, різні месенджери стають тільки формою спілкування і зручним засобом зв'язку, а якщо у користувача є проблеми в спілкуванні з іншими людьми, цілком може виникнути залежність, так як, прийшовши в мережу, завжди можна знайти співрозмовника, нехай навіть на один раз [63, с. 38].

Отже, молодь, яка занурюється у віртуальне спілкування в соціальних мережах, входить у групу ризику з деформації особистості, асоціальної поведінки, засвоєння неправильних зразків реагування на події оточуючого світу та інших людей. Юнаки з надмірним захопленням інтернетом часто втрачають пристосованість до життя в реальному світі. Зокрема, негативний вплив соціальних мереж та інтернету на юнаків полягає у втраті значення і цінності емоційних взаємин із людьми, загостренні міжособистісних конфліктів (внаслідок втрати і не адекватного формування моделей реальної взаємодії). Ці ризики зумовлюють необхідність профілактичної роботи з юнаками для попередження формування у них інтернет-залежної поведінки.

1.3. Психологічні характеристики взаємозв'язку психологічного благополуччя та рівня активності студентів в Інтернет/соціальних мережах

Психологічні особливості користування соціальними мережами у сучасних студентів вивчаються різними науковцями (В. Лютий, Н. Малєєва, І. Філь та ін.).

За даними В. Лютого, «перебування у соціальних мережах та спілкування за їхньою допомогою є нормою для сучасних студентів. Для більшості студентів характерні часті, проте відносно нетривалі відвідування своїх сторінок або сторінок своїх знайомих в соціальних мережах протягом дня. Для 26,9% саме спілкування в соціальних мережах є основною активністю в Інтернеті» [38, с. 9].

У праці Н. Малєєвої виділено соціально-психологічні особливості комунікативних практик студентів, що розгортаються в соціальних мережах:

1) конструктивні практики, які полягають «у досягненні порозуміння з іншими користувачами мереж, генеруванні ідей та інформаційного наповнення. Вони сприяють розвитку дружньої та партнерської атмосфери» До конструктивних практик відносяться: мережева самопрезентація, пошук інформації, ведення особистої сторінки, спілкування з використанням комп'ютера;

2) деструктивні практики, що мають на меті «створення та розповсюдження інформації агресивного або образливого характеру. Сприйняття користувачами

повідомлень такого типу викликає відповідну реакцію, негативно налаштовує один проти одного, сприяє поширенню конфліктів та агресії у мережевому просторі». До деструктивних практик активності у соціальних мережах належать: блукання в мережі (мережевий заппінг), тролінг, балачки, зависання в мережах [41, с. 10].

В. Посохова вказує, що найбільш агресивними і провокативними є деструктивні практики домінування: сперечання, тролінг, флудінг, вражання. Для них властива стратегія домінування в комунікації, навмисне приниження співрозмовників, образи, маніпуляції, бажання щось довести, недоречні суперечки, намагання постійно бути у центрі уваги, байдужість до інших.

Найбільш конструктивними, на думку В. Посохової, є практики взаємопідтримки: дружність, відкритість, натхненність, спокій. Вони сприяють ефективній взаємодії студентів у соціальних мережах, заохочують їх до спілкування, висловлення своїх думок та почуттів. Ці практики характеризуються партнерським ставленням та заохоченням до спілкування, авторитетом серед інших користувачів, прагненням відкритого спілкування, виявленням готовності вислухати та допомогти, здатності надати дійсну підтримку та розуміння [46, с. 102]

У праці Н. Малєєвої виділено різновиди комунікативних інтернет-практик студентів у соціальних мережах: інформаційна (обмін повідомленнями з онлайн-друзями); розважальна (онлайн-знайомства, аудіо, відео, фотографії); пошукова (хаотичне блукання, пошук та розповсюдження інформації); ділова (реалізація професійної діяльності, ведення справ через мережі, перегляд новин); коментувальна (висловлення особистої думки/ставлення/оцінки щодо прецеденту або інших користувачів); ігрова (спілкування під час ігрової онлайн-взаємодії) [40, с. 131].

У психологічному дослідженні І. Філь проаналізовано активність студентів у соціальних мережах, встановлено, що найчастіше студенти зареєстровані у таких соціальних мережах: «Facebook» (99%), «Twitter» (31%), «Instagram» (15%), «LinkedIn» (23%). При цьому майже 80% студентів користуються соціальними мережами щодня, десь 15% – кілька разів на тиждень, решта – кілька разів на місяць або ще рідше [56, с. 2].

М. Саєнко та Н. Лобач опираються на статистичні дані, надані компанією Research & Branding Group, відповідно до яких «станом на березень 2019 року найбільшою популярністю в Україні (50% респондентів) користувалася соціальна мережа Facebook. За період з травня 2018 року значно збільшилася кількість користувачів соціальної мережі YouTube (30%) та Instagram (27%). Поряд з цим помітно зменшилася кількість користувачів у таких соціальних мережах, як Однокласники (6%) і ВКонтакте (10%)» [49, с. 114].

За ствердженням І. Філь, «найчастішими видами активності студентів у соціальних мережах є: обмін миттєвими повідомленнями (94%), прослуховування музики (аудіозаписів) (76%), перегляд відеороликів та фільмів (61%), пошук партнерів за інтересами (56%), загрузка «контенту» (83%), ведення блогу (32%). Крім цього, 40 % досліджуваних зазначали, що у соціальних мережах вони переглядають фотографії, картинки, читають цікаву інформацію на різноманітних публіках» [56, с. 3].

Як вказує В. Лютий, «студенти у соціальних мережах переважно спілкуються з друзями по «реальному» життю – 96%. Це спростовує припущення про те, що спілкування в Інтернеті компенсує невдачі в спілкуванні в реальному житті. Тобто повсякденне реальне спілкування замінюється або доповнюється Інтернет-спілкуванням з тими ж самими реальними партнерами, тому що це практичніше, зручніше і легше» [38, с. 10].

За ствердженням В. Кулешової, А. Паюнова, «більшість студентів в соціальних мережах не тільки сторінки обмінюються повідомленнями з друзями, але і викладають фотографії, відео-ролики і музику. Через сторінку в будь-якій соціальній мережі можна дізнатися практично всю особисту її користувача. Фотографії та більшість даних знаходяться на загальному огляді» [31, с. 114].

При цьому за результатами досліджень І. Філь, студенти, які щодня користуються соціальними мережами і мають високий рівень активності в них, мають середній рівень емоційного благополуччя. Також дослідниця виявила тісний зв'язок між середнім рівнем прояву емоційного благополуччя студентів і такими видами активності в соціальних мережах, як: прослуховування аудіозаписів;

перегляд відеозаписів і фільмів. Із високим рівнем емоційного благополуччя у студентів тісно пов'язані такі види активності в соціальних мережах, як: ведення блогу [56, с. 3].

Т. Веретенко вказує, що багато юнаків не знають правил безпечної поведінки в інтернеті та соціальних мережах, недостатньо дбають про своє здоров'я, проводячи багато часу за комп'ютером чи дивлячись в екран смартфона [8, с. 149].

Водночас за свідченням О. Безрукової, комп'ютери і телекомунікаційні технології, соціальні мережі часто звужують коло особистих, «живих» контактів і роблять міжособистісні відносини між людьми відстороненими, що знижує задоволеність від життя, відчуття психологічного благополуччя. Більш того, завдяки феномену «віртуальної реальності» виникає ситуація, коли молода людина не здатна відрізнити об'єктивну, оточуючу її реальність від того світу ефемерних цінностей та образів, що виникає завдяки вторгненню в її життя віртуального світу [2, с. 83].

За даними досліджень І. Бушай та О. Гудими, у розвитку образу світу інтернет-залежних юнаків відбуваються зміни, що призводять до закріплення комп'ютерних адикцій. Так, при малюванні образу реального світу юнаки зображають символіку (заставку на моніторі) із улюблених комп'ютерних ігор. Проекція на папері образу ідеального світу таких респондентів, як правило, складається із геометричних ліній, фігур, має беззмістовний характер [7, с. 83].

Аналізуючи образ світу юнаків, які мають прояви інтернет-залежності і надмірного спілкування в соціальних мережах, І. Бушай та О. Гудима звертають увагу на фрагментарність їх образу реального світу, де і їх системі інтересів незначне місце займають світ однолітків, дорослих, соціуму, спорту, мистецтва, науки, фізичного та культурного простору. Образ віртуального світу стимулює розвиток їх віртуального образу «Я», при цьому «спрощується» особистість, повільно розвиваються соціальні якості, навички спілкування, взаємодії із реальним світом [7, с. 84].

Цікавий досвід проведення експерименту описаний М. Лукашенко, А. Лукашенко і А. Павлюк. Дослідники запропонували студентам взяти участь у психологічному експерименті, який полягав у повній відмові від соціальних мереж

на певний період часу, а саме на тиждень. Протягом цього тижня із студентами було проведено анкетування для виявлення домінування конкретної соціальної мережі в їх користуванні, наявності хронічних, часто рецидивуючих хвороб та симптомів, найбільш відвідуваних лікарів, а також самооцінки уваги, пам'яті та навчальної успішності [37, с. 205]. За даними анкетування встановлено, що найбільше патологій в активних користувачів соціальних мереж спостерігалось з боку нервової системи (головний біль, біль у спині, запаморочення, швидка втомлюваність, порушення сну та астенія), що можна пояснити неправильним та нефізіологічним положенням під час сидінням за комп'ютером чи іншими гаджетами, а також гіподинамією, гіпоксією. Також у активних користувачів соціальних мереж було виявлено скарги на біль у горлі, часті риніти, бронхіти, тонзиліти, а також гострі респіраторні вірусні інфекції, що може свідчити про поганий імунітет. На третьому місці за частотою називання були виявлені проблеми зору, причиною яких є так зване «синє світіння», яке випромінюється екраном комп'ютеру чи телефону. Багато опитаних мають суттєве зниження зору, синдром сухого ока, який виникає внаслідок недостатньої кількості моргань через тривалу концентрацію очей на тексті на комп'ютері чи смартфоні. Ще було виявлено патології серцево-судинної системи (підвищений артеріальний тиск, частий пульс та періодичні болі в ділянці серця) та гастроентерології (відсутність апетиту, болі в животі та нудота). На думку дослідників, «скарги можна пов'язати із частим нехтуванням користувачів режимом харчування та поганим перетравлюванням їжі через порушення природно необхідного елемента задоволення від прийняття їжі за принципом «mindfulness», коли людина повністю сконцентрована на запаху, смаку, вигляді їжі та задоволенні від неї, що приносить відчуття насиченості» [37, с. 205-206].

Внаслідок участі в експерименті більшість студентів вказали, що «в реальному житті offline з'являється відчуття застрягання в часі. Їх тривожило те, що вони можуть пропустити щось важливе, ніби «справжнє» життя відбувається в мережі. Комусь хотілося зайти до мережі аби викласти нові фото, повідомити світу про події свого життя, підтвердити своє існування у світі. Проблемою стала і надмірна кількість часу, яка вивільнилась із соціальних мереж. Через це виникало відчуття

самотності, відчувався брак спілкування. Учасники відмічали, що стали більше проводити часу перед телевізором, дивитися серіали та грати у відеоігри» [37, с. 207].

За результатами проведеного дослідження М. Лукашенко, А. Лукашенко і А. Павлюк зробили висновок про значний вплив соціальних мереж на психоемоційний стан та здоров'я студентів-активних користувачів. З одного боку, спілкування у соціальних мережах компенсує втрачені або недосяжні в реальному житті можливості та цілі. З іншого – надає відчуття благополуччя і реалізації себе у світі [37, с. 208]. Якщо позбавити студентів можливості спілкуватися у соціальних мережах, вони відчувають себе відірваними від реального (віртуального) життя, вважають, що багато упускають, а тому мають нижчу задоволеність життям, і менші показники психологічного благополуччя.

Одним із важливих напрямів роботи психолога із юнаками є профілактика виникнення їх залежності від спілкування в інтернет-середовищі, занурення в соціальні мережі (Інстаграм, Фейсбук, Вконтакте, ТікТок), надмірне користування різними месенджерами (вайбер, телеграм, ватсап, скайп та ін.).

Як зазначає М. Дрепа, систематична робота з профілактики адикції від соціальних мереж, Інтернет-залежності є психологічною умовою припинення її прогресування, оскільки сприяє формуванню у людини усвідомленого ставлення до використання Інтернету, зменшенню кількості часу, проведеного в соціальній мережі, зниженню рівня залежності молоді, придбання вискоелективних поведінкових стратегій і особистісних ресурсів, ефективних навичок міжособистісного спілкування та вирішення стресових ситуацій; ефективному цілепокладанню; підвищенню рівня комунікабельності, самооцінки, впевненості в собі і стресостійкості [17, с. 148].

В ході профілактики залежності юнаків від надмірного спілкування в соціальних мережах доцільно, на думку Н. Максимовської і Н. Дикун, використовувати такі методи:

– методи формування соціальних цінностей (розповідь, яка супроводжується ілюстраціями; міні-лекція; бесіда; диспут; позитивний приклад);

– методи соціально-педагогічної та психологічної підтримки, що забезпечують підтримку (методи взаємної довіри, інформування, загального планування заходів, виховних справ, рольові ігри, схвалення досягнень групи);

– методи, спрямовані на індивідуальну підтримку (ситуації успіху, підвищення статусу людини, значення її внеску у виконання спільних завдань) [39, с. 62].

Отже, безпосередніх психологічних досліджень взаємозв'язку благополуччя особистості та активності в соціальних мережах не виявлено, проте побічні показники проведених наукових розвідок засвідчили вплив соціальних мереж на особистісну тривожність, емоційність, імпульсивність юнаків. Крім того, при відмові на короткий час від спілкування в соціальних мережах студенти відчують втрату можливості щоденно отримувати цікаві новини, ділитися своїми фото і відеозаписами з друзями. Відтак можна зробити висновок про існування зв'язку між активністю студентів у соціальних мережах та відчуттям оптимального емоційного стану та психологічного благополуччя.

Висновки з першого розділу

Соціальні мережі та інтернет надають сучасній молоді значні можливості для реалізації своїх творчих здібностей, задовольняють їх потреби у спілкуванні, розвитку певних вмінь і навичок, відпочинку. Також соціальні мережі мають значний потенціал для організації освітнього процесу у ЗВО, виконують інформативну, комунікативну, іміджеву, навчальну, інформаційно-аналітичну, виховну, розважальну, рекламно-інформаційну, профорієнтаційну, організаційну функції.

Соціальні мережі, реалізуючи потребу юнаків у спілкуванні з однолітками, також мають негативний вплив на їх особистість та комунікативну поведінку. Типовими особливостями особистості активного користувача соціальних мереж є високий рівень самотності, тривожність, агресивність і конфліктність, наявність емоційних бар'єрів у стосунках з однолітками. Разом з цим соціальні мережі

негативно впливають на психіку юнаків, викликаючи їх імпульсивну поведінку, стимулюючи до наслідування певних ризикованих вчинків для отримання схвалення віртуальних друзів, або ж до самокритики, зниження самооцінки і депресивних думок через негативні оцінки інших членів соціальної мережі, групи. Вплив соціальних мереж та інтернету на юнаків полягає у втраті значення і цінності емоційних взаємин із людьми, загостренні міжособистісних конфліктів. Юнаки з надмірним захопленням інтернетом і соціальними мережами часто втрачають пристосованість до життя в реальному світі.

Однак за короткочасної відмови від спілкування в соціальних мережах вони відчують себе відірваними від реального (віртуального) життя, вважають, що багато пропускають, а тому мають нижчу задоволеність життям, і менші показники психологічного благополуччя. Встановлені дані підтверджують високу роль соціальних мереж як агента соціалізації студентів, проте також вказують на високий ризик виникнення залежності, що вимагає підвищеної уваги до профілактики інтернет-адикції та залежності від віртуального спілкування у соціальних мережах.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1. Модель і процедура проведення емпіричного дослідження

Для практичного вивчення індивідуально-типологічних та психологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах доцільно обґрунтувати особливості організації та проведення емпіричного дослідження.

Програма емпіричного дослідження включає в себе визначення мети, завдань, методів, характеристика вибіркової сукупності опитуваних, критеріїв, на основі яких можна зробити висновок про психологічні та індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.

Також в структуру програми дослідження входить обґрунтування особливостей застосування вибраних психодіагностичних методик та визначення процедури дослідження.

Мета емпіричного дослідження – виявлення взаємозв'язку індивідуально-типологічних особливостей студентів з рівнем їх активності у соціальних мережах.

Відповідно до вказаної мети на різних етапах реалізації експериментального дослідження було визначено важливість виконання наступних завдань:

1. На організаційно-підготовчому етапі:

- обґрунтувати категоріальний апарат дослідження, охарактеризувати вибірку;
- описати особливості проведення обраних психодіагностичних методик.

2. На дослідницькому етапі:

- провести опитування студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах;
- отримати первинні дані, інтерпретувати результати.

3. На аналітичному етапі:

- детально проаналізувати отримані результати дослідження індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах;
- сформулювати висновки.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що студенти з різним рівнем активності в соціальних мережах відрізняються індивідуально-типологічними властивостями – схильністю до емоційної стійкості чи збудливості (нейротизм), проявами екстраверсії, відкритістю до нового, егоцентризмом чи альтруїзмом, акцентуаціями характеру, відчуттям суб'єктивного благополуччя тощо.

Отже, у процесі проведення дослідження та на основі аналізу його результатів передбачається перевірити наявність взаємозв'язку між індивідуально-типологічними особливостями (рисами особистості та акцентуаціями характеру) студентів та рівнем їх активності у соціальних мережах. Також очікуємо визначити і схарактеризувати прояви психологічного благополуччя студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах.

Для проведення емпіричного дослідження було використано психодіагностичне тестування й опитування за відповідно підібраними методиками, що надають змогу визначити індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах.

Наступним завданням емпіричного дослідження було обґрунтування процедури проведення опитування. Проведення діагностичного дослідження відбувалося протягом двох тижнів, коли опитування студентів проводилися індивідуально чи давалися додому для заповнення бланків, пропонувалися он-лайн версії бланків опитувальників тощо.

Обробка результатів, отриманих в ході діагностичного опитування, тривала протягом тижня з моменту одержання всіх даних. У ході опрацювання результатів застосовано методи аналізу, синтезу, порівняння, кореляційного аналізу, табличного й графічного відображення даних.

Зокрема, у ході обробки та аналізу емпіричних результатів дослідження використовувались наступні методи математичної статистики:

- для попереднього аналізу даних використовувались методи описової статистики та критерій Колмогорова-Смірнова;

- для виявлення особливостей взаємозв'язку психологічних особливостей та інтернет-залежності студентів використовувався кореляційний аналіз Спірмена;

- для проведення порівняльного аналізу був застосований U-критерій Манна-Уїтні (для порівняння двох груп);

- для визначення факторної структури був застосований факторний аналіз методом головних компонент з обертанням Varimax.

Отримані в дослідженні дані були оброблені методами статистичної обробки за допомогою пакету Statsoft STATISTICA 17.

2.2. Опис вибірки і обґрунтування методик дослідження

Вибірку дослідження склали: 90 осіб юнацького віку (19-23 років), з них 40 хлопців та 50 дівчат, які є студентами закладів вищої освіти.

Серед опитуваних виділяються респонденти із високим, середнім та низьким рівнями активності в соціальних мережах. Рівень активності студентів у соціальних мережах визначається за індивідуальною анкетною, що містить питання про час, проведений у соціальних мережах, активність (кількість дописів щодня / щотижня), кількість активних спільнот, які відвідує респондент тощо.

Також у ході емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики:

1. «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка);

2. «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової);

3. Шкала «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук)

4. «Опитувальник акцентуацій характеру особистості» (К. Леонгард-Х.Шмішек);

5. «Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової).

Коротко вкажемо на особливості використання запропонованих методик.

«Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка) передбачає індивідуальне опитування респондентів за 5 питаннями в усному або письмовому форматі (при бесіді із студентом чи його заповненні бланку анкети).

На перше питання «Як часто Ви користуєтесь соціальними мережами?» пропонуються варіанти відповіді «щодня»; «раз у декілька днів»; «раз на тиждень»; «рідше». Або ж респондент може дати свою відповідь. На друге питання «Скільки часу Ви проводите в соціальних мережах щодня?» пропонується часовий проміжок «0-30 хв.»; «1-2 години»; «більше 2,5 год.». Далі ми цікавилися, «У скількох соціальних мережах Ви зареєстровані?», пропонуючи варіанти: Фейсбук; Тікток; Інстаграм; Вконтакте; Однокласники або респондент міг дати свою відповідь.

На четверте питання «Якими видами діяльності Ви найчастіше займаєтесь у соціальних мережах?» респондент міг вибрати одну або декілька видів діяльності, серед яких:

- пошук інформації за інтересами (автомобілі, кулінарія, подорожі, фоторепортажі, зйомка влогів, рукоділля (вишивка, в'язання), виготовлення різних виробів тощо) (доповнити своєю сферою інтересів)

- дозвілля (перегляд відеороликів, слухання музичних творів, перегляд цікавих картинок)

- спілкування з друзями (і з реальними зокрема), обмін цікавими фактами і знайденою інформацією у соціальних мережах;

- спілкування з підписниками сторінок, створення і викладання дописів про різні факти свого життя, про цікаві події в місті, регіоні, суспільстві;

- або ж дати свій варіант відповіді.

За останнім п'ятим питанням «Як би Ви назвали себе відповідно до власної поведінки у соціальних мережах» пропонувалось віднести себе до одного із типів осіб, які мають різний рівень активності у соціальних мережах і ризик формування залежності від них:

- Пасивний глядач (viewer) – має найменший ризик залежності від соціальних мереж та інтернету;

- Активний користувач (user) – виявляє середній рівень активності у соціальних мережах;

- Інтернет-залежний (інстаграмщик, тіктокер, фейбсукер чи ін.) (internet addict) – респондент має високий, надмірний рівень активності у соціальних мережах, відрізняється ризиком залежності від соціальних мереж, інтернету.

Анкета «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» передбачає якісну обробку отриманих відповідей студентів. На основі аналізу результатів опитування студентів виділяються респонденти із високим, середнім та низьким рівнями активності в соціальних мережах.

«Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової) призначена для діагностики рівня інтернет-залежності респондента.

Опитуваному пропонується бланк методики, що містить 40 питань, і наступна інструкція: «Перед вами 40 питань. Прочитайте їх уважно і виберіть найбільш підходящу для вас відповідь із шкали справа: «Ніколи», «Рідко», «Регулярно», «Часто», «Постійно».

Відповіді на кожне питання оцінюють за 5-бальною шкалою: ніколи або дуже рідко – 1 бал, іноді – 2 бали, регулярно – 3 бали, часто – 4 бали, постійно – 5 балів.

Далі відбувається підрахунок результатів:

- 20-49 балів – звичайний користувач Інтернету,

- 50-79 балів – у респондентам спостерігаються певні проблеми, пов'язані з надмірним захопленням Інтернетом,

- 80-100 балів – виразна інтернет-залежність [52; 68].

Вибір вказаної шкали для нашого дослідження обумовлюється її функціональним призначенням та наданням в результаті її проведення достатньо інформативних даних щодо проявів схильності респондентів до залежності від інтернету і побічно від соціальних мереж.

Шкала «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук) надає змогу дослідити п'ять великих факторів особистості:

екстраверсію, нейротизм, схильність до згоди, сумлінність і відкритість досвіду. Надає змогу визначити важливі особистісні характеристики респондентів, що можуть бути пов'язані з їх типологічними проявами схильності до певної залежної поведінки, активності у соціальних мережах.

Шкала складається з 25 завдань, кожне з яких являє собою числову біполярну п'ятибальну шкалу, полюси якої задані протилежними за змістом особистісними характеристиками. Всі шкали прямі, тобто вибір лівого полюса шкали завжди свідчить про виразність даного чинника, скажімо, екстраверсії у респондента, а вибір правого полюса вказує на наявність протилежної риси – інтроверсії [6, с. 126].

Негативна емоційність, нейротизм проявляється в чутливості індивіда до стресогенних ситуацій. На одному полюсі цього фактору знаходяться «реактивні» особистості, що відрізняються легкістю виникнення негативних емоцій. Вони відчують велику кількість негативних переживань, тривожні, дратівливі, схильні до поганого настрою, схильні все бачити в чорному світлі, а також менш задоволені життям, ніж інші люди. На іншому полюсі знаходяться індивіди, які мають тенденцію ставитися до життя більш раціонально і спокійно, ніж більшість людей. Для цих респондентів характерна емоційна стійкість, впевненість в собі, здатність до емоційної саморегуляції. Між названими полюсами знаходиться велика кількість людей, які володіють як емоційною стійкістю, так і реактивністю, що проявляється залежно від ситуації особистої значущості. Тобто коли у спілкуванні зачіпаються особисто значущі інтереси, така людина може емоційно реагувати, поводитися агресивно. А у випадку, коли її інтересам нічого не загрожує – може демонструвати стійкість.

Екстраверсія – фактор, який виявляється у спрямованості на зовнішній або внутрішній світ. Екстраверти відрізняються товариськістю, активністю, імпульсивністю, пошуком потужної зовнішньої стимуляції. Екстраверти схильні до лідерства, вони фізично і вербально активні, доброзичливі, веселі, оптимістичні. Інший полюс фактору представлений інтроверсією, для цих осіб характерні тенденція до незалежності, самостійності, індивідуалізм в роботі і досягненні результатів. описуючи відмінності між екстраверсією та інтроверсією, часто

дослідники вказують, що екстраверти орієнтовані на зовнішній світ, і не готові до прийняття відповідальності за свої невдачі, а інтроверти відрізняються стійким самоконтролем, свідомістю та високою відповідальністю. Між двома описаними полюсами знаходиться амбіверт, людина, яка здатна як до життя в стані ізоляції, так і до активної діяльності в соціумі.

Відкритість досвіду. Цей фактор проявляється у відкритості, сприйнятливості до будь-якого виду знань. Тут присутній інтерес як до внутрішнього світу особистості, так і до оточення. Відкриті до нового досвіду люди мають широкі інтереси, розвинену фантазію, гнучкий розум, оригінальність і естетичну чутливість, їх приваблює все незвичайне. Ці респонденти відкриті для нових підходів, нетрадиційних шляхів вирішення проблем, відрізняються схильністю до самоаналізу і рефлексії. На протилежному полюсі шкали знаходяться люди, які закриті до досвіду, вони мають обмежені інтереси, сприймаються як пересічні, «зручні», консервативні. В середині континууму розташовуються люди, що можуть з інтересом ставитися до чого-небудь, але байдуже ставляться до самоаналізу та оточуючої дійсності. Вони здатні, подібно до «консерваторів», тривалий час приділяти знайомій роботі, однак у них, як і у «дослідників», також виникає потреба в новому. При цьому, за ствердженням авторів методики, обидві характеристики не вказують на інтелектуальний рівень розвитку респондента, оскільки і «дослідник», і «консерватор» отримують гарні результати у виробничій діяльності, досягають успіху. Водночас відкритість новому досвіду може розглядатися як важливий компонент творчого потенціалу особистості [6, с. 130].

Схильність до згоди (міра альтруїзму) – як протилежність егоцентризму. На одному кінці цього континууму розташовується респондент-«конформіст», схильний підпорядковувати особисті потреби потребам групи, окремих важливих людей, він охочіше приймає норми групи, ніж наполягає на власних інтересах і принципах. Мирні відносини з іншими людьми для нього важливіші, ніж відстоювання власної думки. Таку рису особистості називають «приємним характером», що виявляється в довірі до людей, доброзичливості, уникнення конфліктів. На протилежному полюсі шкали знаходиться людина, яка «кидає

виклик». Вона більш зайнята своїми інтересами, принципами і потребами, ніж нормами та інтересами групи, схильна до егоцентризму. Така особа може легко створювати проблеми для інших, має певну агресивність, байдужість, жорсткість, ворожість у ставленні до інших. В середині континууму розташовуються «люди, які здійснюють переговори»: вони здатні переходити від управління ситуацією до покірності її вимогам. Ця особистість ніби об'єднує в собі дві тенденції альтруїзму та егоїзму.

Сумлінність – фактор, що виражає ступінь свідомого контролю з боку респондента за своєю поведінкою і діяльністю. Один полюс шкали представлений високим самоуправлінням, наполегливістю, організованістю, дисциплінованістю, відповідальністю, ретельністю, точністю в роботі, орієнтацією на завдання. Всі ці риси сприяють зосередженню індивіда на особистісних і професійних цілях. В результаті виникає тип «сфокусованої» або односпрямованої особистості, яка багато працює, спрямована на кар'єру, у крайній формі вираженості – виявляється як трудоголізм. Інший полюс представлений «мінливою» людиною, яка легко відволікається, неорганізована, спонтанна, любляча експериментувати, мало зосереджена на цілі, часто виявляє гедоністичні цілі, і в цілому відрізняється низьким рівнем цілеспрямованої поведінки. Така людина гнучка, однак слабо контролює власні імпульси, легко залишає розпочату справу, так само легко захоплюється іншими ідеями, справами або людьми. Ці респонденти не обов'язково працюють менше, ніж «сфокусовані» люди, але їх активність в меншій мірі пов'язана з роботою, спрямована метою. В середині даного континууму знаходиться «збалансований» вид, що поєднує тенденції сталості і мінливості [6, с. 126-142].

«Опитувальник акцентуацій характеру особистості» (К. Леонгард-Х.Шмішек). Особистісний опитувальник для визначення типу акцентуації був розроблений Г. Шмішеком на основі концепції К. Леонгарда і вперше опублікований в 1970 р. Опитувальник призначений для діагностики типу акцентуації особистості. Теоретичною основою опитувальника є концепція «акцентуованих особистостей» К.Леонгарда, який вважає, що властиві особистості риси можуть бути розділені на основні та додаткові. Основні риси складають

стрижень, ядро особистості. У разі яскравої виразності (акценту) основні риси стають акцентуацією характеру. Відповідно особистості, у яких основні риси яскраво виражені, названі К. Леонгардом «акцентуйованими».

Термін «акцентуйовані особистості» зайняв місце між психопатією і нормою. Акцентуйовані особистості не слід розглядати в якості патологічних, але у випадку впливу несприятливих чинників акцентуації можуть набувати патологічний характер, руйнуючи структуру особистості.

Опитувальник містить 10 шкал, відповідно з десятьма виділеними К. Леонгардом типами акцентуйованих особистостей, і складається з 88 питань, на які потрібно відповісти «так» чи «ні».

Опитувальник Г. Шмішека відомий досить давно, він широко використовується в психодіагностичних дослідженнях. Можливе застосування опитувальника як індивідуально, так і в групі. Найбільш вдалий варіант застосування опитувальника в групі, але кожен опитуваний повинен мати перед собою текст опитувальника і аркуш для відповідей. Опитувальник застосовується як для психологічної консультації, так і з метою профвідбору та профорієнтації. Час відповідей не обмежується.

Респонденту дається бланк методики і така інструкція: «Вам запропоновані твердження, що стосуються вашого характеру. Якщо Ви згодні з твердженням, поряд з його номером поставте знак «+», якщо не згодні – знак «-». Над питаннями довго не думайте. Пам'ятайте, що правильних і неправильних відповідей немає».

З допомогою опитувальника виявляються наступні десять типів акцентуації: гіпертимність, збудливість, емотивність, дистимія (депресивність), невротичність (тривожно-боязка акцентуація), інтроєктивна (афективно-екзальтована) акцентуація, циклотимний (афективно-лабільна) акцентуація, застрягання (паранойяльна акцентуація), педантизм (ригідна акцентуація) і демонстративність.

При підрахунку балів за кожною шкалою опитувальника К. Леонгарда для стандартизації результатів значення кожної шкали множиться на певне число. Це зазначено в ключі до методики. Акцентуйовані особистості не є патологічними. Вони характеризуються виділенням яскравих рис характеру. Оцінювання рівня

акцентуованої вираженні особистості здійснюється за ключовою таблицею. Максимальний показник по кожному виду акцентуації дорівнює 24 балам.

Ознакою акцентуації, тобто сильною виразністю даної властивості, вважається показник, що перевищує 12 балів. Якщо жодна властивість не перевищує показника 12 балів, можна підрахувати середній показник по всіх властивостях і звернути увагу на ті властивості, показник яких вище цього середнього [43, с. 145-155].

«Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової) призначена для діагностики суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя особистості, або емоційного комфорту.

Респонденту пропонується бланк методики, що містить 17 питань, і інструкція, за якою йому потрібно вказати, якою мірою він згодний або не згодний з наведеними висловлюваннями, використовуючи для цього шкалу: 1 – «повністю згоден»; 2 – «згоден»; 3 – «більш-менш згоден»; 4 – «важко відповісти»; 5 – «більш-менш не згоден»; 6 – «не згоден»; 7 – «повністю не згоден».

Обробка отриманих результатів відбувається за ключем шкали, де розрізняються прямі та зворотні питаннями. Підраховується загальний бал респондента за методикою, що відповідає сумі балів за всіма прямими і зворотними питаннями.

Питання методики пов'язані з емоційним станом, соціальним становищем і деякими фізичними симптомами. Відповідності до змісту питань виділяються шість кластерів: «напруженість і чутливість»; «ознаки, які супроводжують основну психоемоційну симптоматику»; «зміни настрою»; «значимість соціального оточення»; «самооцінка здоров'я»; «ступінь задоволеності повсякденною діяльністю».

Середній бал по тесту є підставою для інтерпретації результатів тесту. Середні оцінки свідчать про низьку виразність якості: особи з такими оцінками характеризуються помірним суб'єктивним благополуччям, серйозні проблеми у них відсутні, але і повного емоційного комфорту вони не відчують. Оцінки, що відхиляються в сторону суб'єктивного неблагополуччя (високі оцінки), характерні для людей, що схильні до депресії і тривоги, песимістичних, замкнених, залежних, не

стійких до стресів осіб.

Вкрай високі оцінки свідчать про значно виражений емоційний дискомфорт. У респондентів з такими оцінками можлива наявність комплексу неповноцінності, вони найчастіше не задоволені собою і своїм становищем, позбавлені довіри до оточуючих і надії на майбутнє, відчувають труднощі в контролі своїх емоцій, неврівноважені, негнучкі, постійно турбуються з приводу реальних і уявних неприємностей.

Оцінки, які відхиляються в сторону суб'єктивного благополуччя (низькі оцінки) говорять про помірний емоційний комфорт респондента: він не відчуває серйозних емоційних проблем, досить впевнений у собі, активний, успішно взаємодіє з оточуючими, адекватно управляє своєю поведінкою.

Вкрай низькі оцінки за шкалою свідчать про повне емоційне благополуччя респондента і заперечення ним серйозних психологічних проблем. Така людина володіє позитивною самооцінкою, не схильна висловлювати скарги на різні нездужання, оптимістична, товариська, впевнена у своїх здібностях, ефективно діє в умовах стресу, не схильна до тривог [59, с. 467-470].

Доцільність використання цієї методики в нашому дослідженні обумовлюється її функціональним призначенням, адже за її допомогою можна визначити ступінь суб'єктивного відчуття психологічного благополуччя особистості.

Отже, для психологічного дослідження індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах обрано найбільш відповідні методики, що надають змогу виділити певні характеристики їх особистості залежно від вияву активності в інтернеті та соціальних мережах.

Висновки з другого розділу

Для практичного вивчення індивідуально-типологічних та психологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах організовано емпіричне дослідження. Програма дослідження включає визначення мети, завдань, методів, характеристику вибірки респондентів, опис методик, на основі застосування яких можна зробити висновок про психологічні та індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах.

Вибірку дослідження склали: 90 осіб юнацького віку (19-23 років), з них 40 хлопців та 50 дівчат, які є студентами закладів вищої освіти. Серед опитуваних виділяються респонденти із високим, середнім та низьким рівнями активності в соціальних мережах.

У ході дослідження використано наступні психодіагностичні методики: «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка); «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової); Шкала «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук); «Опитувальник акцентуацій характеру особистості» (К. Леонгард-Х.Шмішек); «Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової).

Для дослідження індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах обрано найбільш відповідні методики, що надають змогу виділити певні характеристики їх особистості залежно від вияву активності в інтернеті та соціальних мережах.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ АКТИВНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

3.1. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей особистості і поведінки студентів-користувачів соціальних мереж

Перед початком проведення основної процедури дослідження проаналізуємо отримані дані щодо особливостей їх розподілу та виразності середніх показників.

За методикою «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової) було отримано такі результати (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1.

Значення описової статистики для показника інтернет-залежності студентів

Змінна	Середнє	Стандартне відхилення	Асиметрія	Стандартна помилка асиметрії	Екцес	Стандартна помилка ексцесу
Інтернет-залежність	58,42	11,01	0,18	0,17	-0,77	0,33

Кількість валідних спостережень – 90. По-перше, з огляду на співвідношення середнього показника, стандартного відхилення, асиметрії та ексцесу є зрозумілим, що їх розподіл не є нормальним, і характеризується переважанням високих показників над низькими (про що свідчить позитивний показник асиметрії).

Середній показник по вибірці відповідає помірному (середньому) ступеню інтернет-залежності респондентів. Таку виразність, на нашу думку, слід пояснювати особливостями студентського періоду життя досліджуваних. Студентство є періодом активного спілкування, будування нових взаємовідносин, пошуком себе у навколишньому світі. До того ж, процес формування самооцінки та самоприйняття ще не завершився, отже більшість студентів через занурення у соціальні мережі

можуть ігнорувати оточуючу реальність та в Інтернет-просторі відчуті себе такими, якими б хотіли бачити «в ідеалі».

Аналіз даних за методикою «Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової) надав змогу отримати наступні результати (табл. 3.2.):

Таблиця 3.2.

Значення описової статистики для показника суб'єктивного благополуччя студентів

Змінна	Середнє	Стандартне відхилення	Асиметрія	Стандартна помилка асиметрії	Екセス	Стандартна помилка ексесу
Суб'єктивне благополуччя (емоційний дискомфорт)	59,11	13,56	-0,10	0,17	-0,34	0,33

Кількість валідних спостережень – 90. Середні показники по вибірці відповідають середньому рівню благополуччя. Емоційний баланс, що виникає внаслідок задоволення/незадоволення потреб свідчить, що в загалі у студентів сформований загальний позитивний емоційний фон та емоційний комфорт. Аналіз співвідношення середніх показників, асиметрії, ексесу та стандартного відхилення надає змогу говорити про те, що їх розподіл не є нормальним, і характеризується переважанням високих показників над низькими за усіма шкалами. Відповідно до методики А. Перуе-Баду високі показники за шкалою психологічного благополуччя навпаки вказують на емоційний дискомфорт і низьке благополуччя особистості, отже, можна зробити висновок, що більшість опитаних студентів мають не надто оптимальні прояви психологічного благополуччя.

У таблиці 3.3 наведено результати аналізу даних щодо особливостей їх розподілу та виразності середніх показників за шкалою «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук).

Таблиця 3.3.

Значення описової статистики для показників методики великої п'ятірки

Змінна	Середнє	Стандартне відхилення	Асиметрія	Стандартна помилка асиметрії	Екセス	Стандартна помилка ексесу
Нейротизм	24,11	7,09	0,34	0,17	0,49	0,33
Екстраверсія	25,21	6,01	0,42	0,17	0,65	0,33
Відкритість досвіду	23,04	7,16	0,17	0,17	0,51	0,33
Схильність до згоди	24,04	6,07	0,42	0,17	0,87	0,33
Сумлінність	24,16	6,03	0,39	0,17	1,11	0,33

Кількість валідних спостережень – 90. З даних, наведених у табл. 3.3, можна побачити, що співвідношення середніх показників, асиметрії, ексесу та стандартного відхилення в усіх випадках демонструє розподіл, який не відповідає нормальному, і у всіх випадках асиметрія розподілу даних характеризується переважанням високих показників над низькими. Взагалі, результати, отримані за методикою «Локатор великої п'ятірки» відповідають середнім нормативним показникам тесту. При цьому виразним є вияв оптимальних особистісних якостей студентів – емоційної стабільності (як протипази нейротизму), відкритості досвіду, сумлінності тощо.

Особливості розподілу показників та виразності їх середніх значень за результатами діагностики акцентуацій характеру особистості (за методикою К. Леонгард-Х. Шмішек) наведено у таблиці 3.4. Кількість валідних спостережень – 90. За даними табл. 3.4 зрозуміло, що співвідношення середніх показників, асиметрії, ексесу та стандартного відхилення виявляє розподіл, що не відповідає нормальному, і характеризується переважанням високих показників над низькими за усіма шкалами.

**Значення описової статистики для показників акцентуацій характеру
особистості**

Змінна	Середнє	Стандартне відхилення	Асиметрія	Стандартна помилка асиметрії	Екセス	Стандартна помилка ексцесу
Демонстративний тип	14,17	6,78	1,12	0,17	4,36	0,33
Педантичний тип	9,08	4,12	1,17	0,17	3,17	0,33
Застрагаючий тип	10,44	4,90	0,98	0,17	2,55	0,33
Емоційний тип	13,11	7,50	1,97	0,17	1,06	0,33
Гіпертимний тип	12,09	6,06	1,70	0,17	1,72	0,33
Дистимічний тип	10,07	4,33	0,87	0,17	2,16	0,33
Тривожно-боязкий	9,12	3,78	-0,25	0,17	1,41	0,33
Циклотимічний тип	11,05	5,90	1,12	0,17	3,03	0,33
Афективно-екзальтований	13,19	6,79	0,87	0,17	2,55	0,33
Емотивний тип	12,55	6,56	1,71	0,17	3,41	0,33

Аналіз середніх показників щодо відповідності нормам тесту надає змогу говорити про те, що усі показники акцентуацій характеру у досліджуваних студентів є середніми або трошки вище за середні. Пояснити такий результат можна завдяки факту незавершеної сформованості у студентів характерологічних особливостей, що не дає остаточно визначити виражені акцентуації.

Як бачимо, показники змінних вказують на ненормальний розподіл даних. Для додаткової перевірки на нормальність розподілу був проведений тест Колмогорова-Смірнова. Результати подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

**Результати перевірки показників дослідження за критерієм Колмогорова–
Смирнова**

Змінна	K-S*	
	d	p
Суб'єктивне благополуччя	0,064	p<0,01
Нейротизм	0,050	p<0,01
Екстраверсія	0,012	p<0,01
Відкритість досвіду	0,161	p<0,20
Схильність до згоди	0,173	p<0,01
Сумлінність	0,015	p<0,01
Демонстративний тип	0,107	p<0,01
Педантичний тип	0,137	p<0,01
Застрягаючий тип	0,103	p<0,01
Емоційний тип	0,113	p<0,01
Гіпертимний тип	0,132	p<0,15
Дистимічний тип	0,109	p<0,01
Тривожно-боязкий тип	0,104	p<0,15
Циклотимічний тип	0,055	p<0,05
Афективно-екзальтований тип	0,210	p<0,05
Емотивний тип	0,014	p<0,05

*K-S – Колмогорова-Смирнова; напівжирним позначені показники, що свідчать про відхилення від нормального розподілу.

Результати у табл. 3.5. свідчать, що практично усі показники, використовувані у дослідженні, не відповідають нормальному розподілу даних: показник суб'єктивного благополуччя, чотири показники особистісних характеристик великої п'ятірки: нейротизм, екстраверсія, схильність до згоди, сумлінність; а також практично усі показники акцентуацій характеру: демонстративний, педантичний, застрягаючий, емоційний, дистимічний, тривожно-боязкий, циклотимічний, афективно-екзальтований та емотивний типи акцентуацій. Нормальний розподіл за

результатами тестування має особистісна характеристика «Відкритість досвіду» та гіпертимний тип акцентуації характеру.

Слід зазначити, що, з огляду на представленість результатів у вигляді, що не характеризується нормальним розподіленням, у подальшому дослідженні ми будемо звертатися до непараметричних статистичних процедур.

Для дослідження психологічних особливостей особистості і поведінки студентів-користувачів соціальних мереж був використаний кореляційний аналіз за допомогою r -критерію Спірмена, який дає можливість виявити взаємозв'язки між показниками інтернет-залежності та особистісними характеристиками. В таблицях нижче подані статистично значущі кореляційні зв'язки, незначущі зв'язки відображені у Додатку Б.

У таблиці 3.6. подані статистично значущі показники, що були отримані в результаті кореляційного аналізу між характеристиками інтернет-залежності та суб'єктивним благополуччям у студентів.

Таблиця 3.6.

Кореляційні зв'язки між показником інтернет-залежності та суб'єктивним благополуччям у студентів

Змінні	
Інтернет-залежність – Суб'єктивне благополуччя	-0,37

Рівень значущості при $p < 0,05$

Враховуючи особливості методики щодо вивчення суб'єктивного благополуччя (чим вищий бал – тим вищий рівень емоційного дискомфорту та, навпаки, чим нижчий бал – тим вищий рівень суб'єктивного благополуччя) негативний кореляційний зв'язок свідчить про те, що, чим нижчий показник інтернет-залежності, тим вищий рівень суб'єктивного благополуччя у студентів та навпаки.

Таким чином, встановлено, що у студентів із відчуттям психологічного не благополуччя присутня виражена захопленість інтернетом і схильність до інтернет-залежності. Чим менше домінують позитивні емоції в житті студентів, тим більше часу їм хочеться проводити в інтернеті. Вважаємо, що за допомогою віртуального

простору у студентів з'являється можливість наповнити життя яскравими враженнями та емоціями. Тобто, якщо студент не задоволений собою і власним життям, тим сильніше Інтернет сприймається як яскраве і цікаве життя, наповнене різноманітними подіями. Чим слабше у студентів проявляється внутрішня рівновага, відчуття щастя, комфорт в реальному житті, тим сильніше вони прагнуть зануритися в мережі, щоб у віртуальному світі отримати почуття безпеки, комфорту та спокою.

У таблиці 3.7. подані статистично значущі кореляційні показники між характеристиками інтернет-залежності та особистісними характеристиками студентів.

Таблиця 3.7.

Кореляційні зв'язки між показником інтернет-залежності та показниками великої п'ятірки у студентів

Показник великої п'ятірки	Інтернет-залежність
Нейротизм	0,44
Екстраверсія	0,27
Відкритість досвіду	-0,41
Схильність до згоди	-
Сумлінність	-0,51

Рівень значущості при $p < 0,05$

Кореляційний аналіз надав змогу виявити статистично значущі зв'язки між ступенем інтернет-залежності та показниками п'яти факторів, що описують особистість, а саме: два позитивних зв'язки – з нейротизмом (0,44), екстраверсією (0,27) та два негативних зв'язки – з відкритістю досвіду (-0,41) і сумлінністю (-0,51).

Таким чином, у інтернет-залежних студентів розвинені показники нейротизму та екстраверсії. Тобто студенти, що є більш чутливими до стресогенних ситуацій, які відрізняються легкістю виникнення негативних емоцій та відчуття значної кількості негативних переживань, занурюються у світ Інтернету для ігнорування навколишньої дійсності. Про це також пише дослідниця К. Янг, яка вважає, що до інтернет-залежної поведінки найбільш схильні люди, яким притаманна підвищена тривожність, схильність до негативних емоційних станів.

Цікавим є виявлений позитивний кореляційний зв'язок між інтернет-залежністю та екстраверсією, який свідчить, що чим більше у студента виявляється схильність до екстраверсії, тим він більш залежний від спілкування у соціальних мережах та інтернет простору, і проводить там багато вільного часу. Можливо, це пов'язано з тим, що екстраверти потребують пошуку нових видів активності, спілкування, схильні до лідерства, можуть виконувати безліч соціальних ролей і все це вони реалізують через соціальні мережі в інтернеті.

Слід зазначити, що на початку XXI століття дослідниками Е. Бен-Артзі і Й. Гамбургером [66] було виявлено, що інтроверти та екстраверти використовують різні ресурси інтернету. Наприклад, екстраверсія позитивно корелювала з використанням інтернету «для розваги», а нейротизм негативно пов'язаний з використанням сайтів для пошуку інформації.

Негативні кореляційні зв'язки виявлені між показником інтернет-залежності та відкритістю досвіду і сумлінністю. Негативний показник свідчить, що, чим вище один показник, тим нижче другий та навпаки. У нашому випадку, чим вищий рівень інтернет-залежності у студентів, тим нижче розвинена їх потреба відкриватися новому досвіду, бути чесним та сумлінним і навпаки.

Таким чином, прагнення до відкритості, інтерес до світу особистості та зовнішнього світу дає студентам можливість не занурюватися у світ інтернету, а повноцінно проживати реальне життя. Такі студенти мають широкі інтереси, розвинену фантазію, гнучкий розум, оригінальність, у найширшому сенсі їх можна назвати дослідниками. Вони не відчують себе самотніми, тому у них немає потреби знизити це відчуття, проводячи час за спілкуванням, наприклад, в чатах.

Розвинена сумлінність проявляє себе через свідомий контроль з боку студентів за своєю поведінкою і діяльністю. Сумлінність характеризує студентів як організованих, дисциплінованих, відповідальних осіб. Вони зосереджені на особистісних і професійних цілях, не витрачають перспективні можливості та цінний час. Тому доволі логічним є негативний кореляційний зв'язок, який свідчить, що при розвиненій сумлінності студенти не схильні до інтернет-залежності та

навпаки. З показником «Схильність до згоди» не виявлено статистично значущого кореляційного зв'язку.

У таблиці 3.8. подані статистично значущі кореляційні показники між характеристиками інтернет-залежності та акцентуаціями характеру студентів.

Таблиця 3.8.

Кореляційні зв'язки між показником інтернет-залежності та акцентуаціями характеру у студентів

Змінна	Інтернет-залежність
Демонстративний тип	0,41
Педантичний тип	0,34
Застрагаючий тип	0,38
Емоційний тип	0,37
Гіпертимний тип	-
Дистимічний тип	0,31
Тривожно-боязкий тип	-
Циклотимний тип	0,31
Афективно-екзальтований тип	0,38
Емотивний тип	-

Рівень значущості при $p < 0,05$

В результаті кореляційного аналізу були виявлені статистично значущі взаємозв'язки між інтернет-залежністю та типами акцентуацій. Вагомий зв'язок існує між схильністю до інтернет-залежності та демонстративним типом акцентуації (0,41). Головною особливістю демонстративної особистості є потреба справити враження, вона добре пристосовується до інших, показує себе такою, якою вигідно бути в даній ситуації, тому такі студенти можуть почати використовувати соціальні мережі, грати в ігри, ніби за компанію. Демонстративні студенти люблять проводити презентації, рекламувати себе, свої дії та ідеї. Враховуючі сучасні реалії, можемо говорити, що інтернет-залежність може проявлятися через постійний стрімінг, активне ведення сторінки в мережі Інстаграм та інше.

Також можемо припустити, що такі студенти можуть з легкістю позбавитися інтернет-залежності та реалізувати себе в офлайн просторі, оскільки демонстративність як акцентуація характеру притаманна людині, що швидко переключається між різними типами активності та не здатна до тривалої концентрації на одному виді занять.

Педантичний тип акцентуації характеру також статистично взаємопов'язаний з показником інтернет-залежності (0,34). Такі особистості характеризуються підвищеною акуратністю, скрупульозністю, проявами нерішучості, певної обережності. Педантичність проявляється в конфліктних ситуаціях, особливо таких, де потрібно нести особисту відповідальність. У інтернет-залежних студентів педантичність демонструється через те, що вони поступаються лідерством в бік інших, залишаючись осторонь, оскільки їх інтерес полягає у віртуальному спілкуванні, а не реальному. Педантичні особистості надзвичайно постійні, вони не люблять змінювати свої інтереси, типи діяльності, тому зануреність в інтернет-простір найшвидше буде тривалою.

Виявлений значущий взаємозв'язок між застрягаючим типом акцентуації характеру та показником інтернет-залежності (0,38). Для студентів із цим типом акцентуації характерна висока стійкість афекту, тобто стійкість сильних емоційних переживань. Афект у них зберігається протягом тривалого часу, навіть при відсутності стимулів, які б підкріплювали його. До того ж, ці студенти дуже чутливі до образ, підозрілі, недовірливі і ревниві. Люди з «застрягаючим» типом акцентуації часто виступають ініціаторами конфліктів, в яких жорстко і наполегливо насаджують свої інтереси. Завдяки інтернету такі студенти реалізують свою потребу в участі у конфліктах, в яких можливо сперечатися, але не показувати власні переживання, а саме конфлікти у чатах, на форумах та ін.

З емоційним (збудливим) типом акцентуації характеру та рівнем Інтернет-залежності виявлений статистично значущий взаємозв'язок (0,37). Головною особливістю збудливих студентів є імпульсивність та інстинктивність їх поведінки. Вони проявляють впертість і наполегливість переважно у діяльності з підвищеним аспектом суперництва. Такі студенти відрізняються схильністю до імпульсивних реакцій, непродуманих дій і висловлювань, нестійкістю самооцінки. Вони з легкістю вступають в сварки і конфлікти, в яких займають активну, провокуючу позицію. При тривалому обмеженні доступу до інтернету у них виявляється підвищена емоційність та збудливість. Таких студентів дратує будь-яка діяльність, що не

пов'язана з комп'ютером. У них відзначається низька контактність у спілкуванні, сповільненість в вербальних і невербальних реакціях.

Дистимічний тип акцентуації характеру взаємопов'язаний з рівнем інтернет-залежності (0,31). Цей тип акцентуації характеризує студентів як сконцентрованих на сумних сторонах життя, для них характерна низька контактність, небагатослівність в бесіді. Вони добре функціонують там, де не потрібно швидкості, енергійності, постійного спілкування, прийняття відповідальних рішень. Їм властиві занижені показники самооцінки, соціальну пасивність, зануреність у внутрішній світ. Студенти характеризуються песимістичним ставленням до майбутнього, заниженою самооцінкою, а також низькою контактністю, не активністю в бесіді, навіть мовчазністю. В цьому випадку Інтернет виступає зручним засобом комунікації і самовираження. Тому студенти із зазначеним типом акцентуації занурюються в спілкування через Інтернет і такий спосіб спілкування їх повністю влаштовує, вони постійно знаходяться на зв'язку зі своїми співрозмовниками, однак тільки в он-лайн просторі.

Циклотимний тип акцентуації характеру корелює з показником інтернет-залежності (0,31). Для представників цього типу акцентуації характерна періодична зміна поведінки від збудження до депресії. Таким чином, поведінка студентів стає непередбачуваною, дратівливою і агресивною. Зміни їх настрою часто відбуваються без видимих причин. Вони погано працюють в команді, для них краще працювати за індивідуальним (бажано гнучким) графіком з персональною відповідальністю. Таким чином, через відсутність здатності до адекватного функціонування у соціумі, студенти із зазначеною акцентуацією обирають спілкування та побудову міжособистісних відносин завдяки соціальним мережам в інтернет-просторі. При спілкування через Інтернет у студентів не виникає великої потреби контролювати власні емоційні стани, оскільки співрозмовник не бачить та не чує їх. Вважаємо, що зануреність у соціальні мережі можлива як під час депресивного стану, так і під час позитивно емоційно підвищеного стану. Під час сумних переживань студенти можуть шукати підбадьорливу інформацію або діляться своїми сумними думками з користувачами Інтернету, але не показують своїх справжніх переживань. Під час

радісних переживань студенти також можуть ділитися з користувачами Інтернет власними позитивними почуттями.

Афективно-екзальтований тип акцентуації характеру має позитивний кореляційний зв'язок з показником інтернет-залежності (0,38). Студентам з екзальтованим типом акцентуації характеру притаманна бурхлива, екзальтована реакція на події, тобто вони легко приходять в захват від радісних подій і також легко впадають у відчай від сумних подій. Внутрішня вразливість і переживання поєднуються з їх яскравим зовнішнім проявом. Екзальтованим студентам властива висока контактність, балакучість, вони часто сперечаються, але рідко доводять справу до відкритих конфліктів. Основна особливість студентів з цим типом акцентуації проявляється в мінливості настрою, підвищеному відволіканні на зовнішні обставини, надмірній вразливості, схильності до розпачу. Через соціальні мережі їм набагато легше переносити свої переживання, при цьому є можливість «сховатися» від загрозливої або дратівливої дійсності.

Слід зазначити, що не виявлені кореляційні зв'язки Інтернет-залежності з гіпертимним, тривожним і емотивним типами акцентуації характеру. Гіпертимні студенти переважно перебувають в піднесеному настрої, вони енергійні, бадьорі, життєрадісні. Їм важливо бути в ролі лідерів, вони здатні вести за собою, користуються авторитетом, в колективі перебувають в центрі уваги, мають живий інтелект, тому вони потребують реального спілкування та контакту з оточуючою дійсністю та людьми. Для них не характерне прагнення зануритися в он-лайн світ, тому їм не характерна розвиненість інтернет-залежності.

Тривожний тип акцентуації характеру у студентів проявляється саме через підвищену тривожність, занепокоєння з приводу можливих невдач, причому без об'єктивних для цього приводів. Вони здатні добре працювати за умовою відсутності нервово-психічних навантажень, а проведення великої кількості часу в Інтернеті підвищує нервові навантаження, мабуть саме тому студенти з тривожним типом акцентуації ігнорують інтернет-простір та не схильні до залежності від нього.

Студентам з емотивним типом акцентуації характеру притаманна висока чутливість і глибокі емоційні реакції. Вони здаються ніжними і наївними, їм

притаманні доброзичливість, співпереживання, добре розуміння людських емоцій. Потребу в глибоких близьких емоційних відносинах студенти із вказаним типом акцентуації не в змозі реалізувати через соціальні мережі в інтернеті, а тому вони прагнуть до встановлення контакту в реальному житті та не схильні до інтернет-залежності.

Таким чином, кореляційний аналіз показав, що до формування інтернет-залежності більш схильні студенти з демонстративним типом акцентуації характеру. Студенти з педантичним, застрягаючим, емоційним типами акцентуації характеру також схильні до виникнення інтернет-залежності. Дистимічний, циклотимний та афективно-екзальтований типи акцентуації характеру у студентів також позитивно корелюють з їх можливістю до розвитку інтернет-залежності. Студенти з гіпертимним, тривожним та емотивним типами акцентуацій характеру в меншій мірі схильні до виникнення інтернет-залежності.

3.2. Визначення індивідуально-типологічних відмінностей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах

Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що з 90 студентів, які брали участь в дослідженні, 16 % (14 студентів) є інтернет-залежними, на середньому рівні інтернет-залежність виявлена у 29 % (26 студентів) та незалежними від Інтернет простору виявилися 55 % (50 студентів) (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Розподіл вибірки з урахуванням інтернет-залежності

Далі для вивчення індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах нами були проаналізовані показники виразності суб'єктивного благополуччя, особистісних характеристик (методика «великої п'ятірки») і акцентуацій характеру. Для наочності результати подані на діаграмах нижче.

На рисунку 3.2 представлені показники суб'єктивного благополуччя у трьох групах студентів з різною активністю у мережі Інтернет.

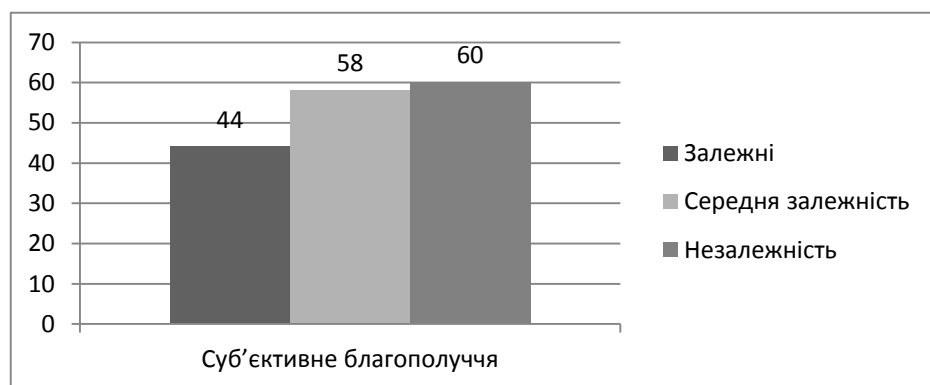

Рис. 3.2. Показники виразності суб'єктивного благополуччя у студентів з різним рівнем інтернет-активності

У групі інтернет-залежних студентів рівень суб'єктивного благополуччя нижчий (44%) на відміну від студентів з середнім рівнем інтернет-залежності (58%) та незалежних студентів (60%).

Далі, на рисунку 3.3 поданий розподіл показників особистісних характеристик у трьох групах студентів з різною активністю у мережі Інтернет.

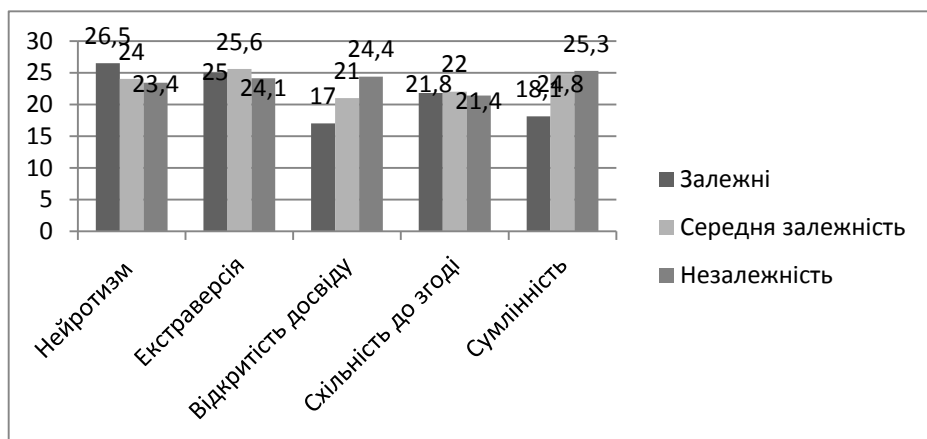

Рис. 3.3. Показники виразності особистісних характеристик у студентів з різним рівнем інтернет-активності

Як бачимо, нейротизм сильніше виражений у групі студентів, які є залежними від Інтернету. Також помітна різниця за здатністю відкритості досвіду та проявами сумлінності, які значно нижче розвинені у групі залежних студентів. Стосовно двох груп студентів – із середнім рівнем залежності та незалежними – значущих результатів не виявлено. Лише за особистісною характеристикою «відкритість досвіду» існують помітні розбіжності між групами, а саме: найсильніше прагнення до нового досвіду та пізнання нового притаманне незалежним від інтернет-простору студентам.

На рис. 3.4 продемонстрований розподіл показників акцентуацій характеру у трьох групах студентів з різною активністю у мережі Інтернет. За даними рис. 3.4. педантичний, застрягаючий, емоційний, дистимічний, циклотимний та афективно-екзальтований типи акцентуації сильніше виражені у інтернет-залежних студентів на відміну від зовсім незалежних або залежних на середньому рівні. Слід звернути увагу на те, що у студентів зі середнім рівнем залежності та відсутністю залежності від Інтернету спостерігаються майже однакові показники акцентуацій. Зазначимо також і те, що взагалі у студентів прояв крайніх показників акцентуацій не був діагностований, усі прояви акцентуацій характеру знаходяться на середньому рівні.

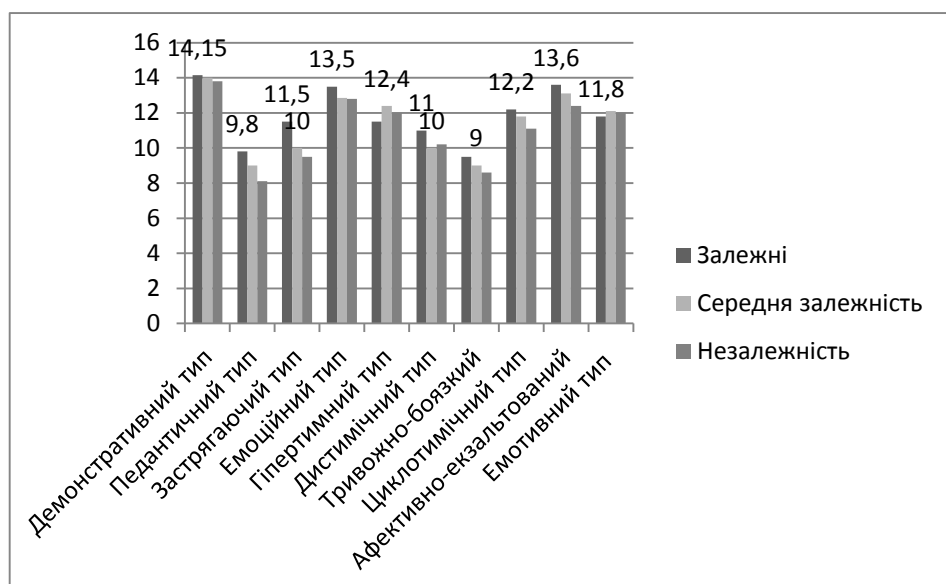

Рис. 3.4. Показники виразності акцентуацій характеру у студентів з різним рівнем інтернет-активності

Для того, щоб статистично порівняти групи студентів нами був застосований U-критерій Манна-Уїтні (табл. 3.9.). Враховуючи те, що серед груп середньої залежності та незалежності не було виявлено відмінностей, в подальшому порівнювалися дві групи: залежні та незалежні. У групу залежних увійшло 40 респондентів: студенти, що є інтернет-залежними та студенти, інтернет-залежність яких виражена на середньому рівні. У групу незалежних респондентів увійшло 50 студентів, які не мають залежності від соціальних мереж та Інтернет простору. Студенти визначалися як залежні, середньої залежності або незалежні завдяки методиці «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової), яка призначена для діагностики рівня інтернет-залежності респондента.

У таблиці напівжирним виділені статистично значущі розбіжності між групами. Таким чином, статистичний критерій дав можливість підтвердити вже наявні результати кореляційного аналізу, які продемонстрували зв'язок зазначених змінних з інтернет-залежністю (пункт 3.1).

Порівняння за U-критерієм Манна-Уїтні показало наявність суттєвих відмінностей між групами, а саме: нейротизм ($U=501,5$), педантичний тип ($U=588,0$), емоційний тип ($U=621,5$), дистимічний тип ($U=520,5$), циклотимний тип ($U=701,5$) та афективно-екзальтований тип ($U=355,0$) акцентуації характеру виражені сильніше у групі залежних від інтернет-простору студентів, на відміну від студентів, які є інтернет-незалежними.

Таблиця 3.9.

Порівняння по U-критерію Манна-Уїтні показників дослідження у групах студентів з різним рівнем інтернет-залежності

Змінні	U-критерій	p-рівень
Суб'єктивне благополуччя	-321,0	0,001
Нейротизм	501,5	0,001
Екстраверсія	321,0	0,132
Відкритість досвіду	-301,5	0,001
Схильність до згоди	510,0	0,100
Сумлінність	-504,5	0,000
Демонстративний тип	509,5	0,112
Педантичний тип	588,0	0,001
Застрагаючий тип	369,5	0,124
Емоційний тип	621,5	0,005
Гіпертимний тип	-354,5	0,001
Дистимічний тип	520,5	0,001
Тривожно-боязкий тип	544,0	0,102
Циклотимічний тип	701,5	0,001
Афективно-екзальтований тип	355,0	0,000
Емотивний тип	378,5	0,221

Також на статистично значущому рівні показник суб'єктивного благополуччя вищий у групі незалежних від інтернет-мережі студентів на відміну від інтернет-залежних ($U=-321,0$). Таким чином, чим менше домінують позитивні емоції в житті студентів, тим більше часу їм хочеться проводити в інтернеті. За допомогою віртуального світу у них є можливість в певній мірі наповнитися яскравими враженнями та емоціями. Проводячи багато часу в соціальних мережах, студенти відчувають емоційний підйом. Тобто ті студенти, що мають менше позитивних емоцій в реальному житті, сильніше занурюються в інтернет і сприймають його як проєктивну, бажану реальність. Замість того, щоб додати різноманітності у своє життя, зробити його більш наповненим, їм легше зайти в інтернет і знайти це у

іншої людини. Інтернет-залежні студенти прагнуть відчувати себе частиною чогось більшого в віртуальному світі.

Серед особистісних характеристик в інтернет-незалежних студентів переважає відкритість досвіду ($U=-301,5$) та сумлінність ($U=-504,5$). Відкритість досвіду характеризує студентів як оригінальних, відкритих для стимулів оточуючої середовища, готових до ризику. Вони добре переносять та швидко адаптуються до мінливої зміни обставин та можуть брати на себе відповідальність, тому реальне життя для таких студентів є цікавим та виступає деяким викликом для їх особистості. Сумлінність характеризує студентів, які незалежні від соціальних мереж та інтернету, як скрупульозних, організованих і дисциплінованих. Такі студенти добре керують власним життям та розподіляють свій час, тому підвищене занурення у віртуальну реальність для них не є характерним.

Також у незалежних від інтернету студентів переважає гіпертимний тип акцентуації характеру ($U=-354,5$). Гіпертимний тип студентів схильний до великої різноманітності захоплень, серед яких може бути і інтернет мережі, однак завдяки зацікавленістю різними сферами життя такі студенти не присвячують весь свій вільний час соціальним мережам, постійному пошуку відео-роликів та іншому, а тому не є залежними.

Надалі було здійснено порівняльний аналіз показників дослідження у групах студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах відповідно до їх поділу за типами – глядач (Г, найменший ризик залежності), юзер (Ю, активний користувач), залежний (З, високий рівень активності у соціальних мережах), що було визначено на основі застосування авторської анкети (додаток А).

Під час обробки отриманих даних за авторською методикою «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» аналізувалися відповіді на усі п'ять запитань. Таким чином, було з'ясовано, що усі студенти щодня використовують Інтернет мережу. 84% респондентів (76 студентів) проводять у соціальних мережах щодня від 2,5 годин, 22% респондентів (20 студентів) відповіли, що використовують соціальні мережі в середньому від 1 до 2 годин, а 5% респондентів (4 студенти) зазначили, що в соціальних мережах проводять не більше

1 години вільного часу. На запитання, в яких саме соціальних мережах зареєстровані та які активно використовують, усі студенти відповіли «Instagram», також студенти зазначали, що їм подобається використовувати Tik-Tok, а деякі продовжують використовувати Вконтакті. Найбільш змістовним запитанням стало 4, яке дало змогу з'ясувати, для чого студенти використовують соціальні мережі. Більшість студентів відповіли, що основна мета використання Інтернету – це спілкування з друзями та дозвілля, а саме: перегляд відеороликів, слухання музики, ведення особистого блогу. Цікавими виявилися відповіді 11 студентів, які зазначали, що їм важливо проводити своє дозвілля в інтернеті: вони грають з друзями в мережі інтернет, а також грають на ставках. Саме це запитання надало найбільшу кількість якісної інформації та можливості з'ясувати, хто зі студентів є дійсно залежними. За п'ятим запитанням більшість студентів (74 респондента) відповіли, що вважають себе активними користувачами соціальних мереж, 15 студентів зазначили, що є пасивними глядачами та 1 студент вважає, що він є інтернет-залежним.

Проаналізувавши отримані відповіді та співвідносячи дані за методикою «Шкала інтернет-залежності» (рис. 3.5), нами було виокремлено три групи: глядач, активний користувач (юзер) та інтернет-залежний. До групи «Глядач» ввійшли 21 студент, що за методикою «Шкала інтернет-залежності» мають середній або низький рівень інтернет-залежності, які перебувають у мережі інтернет близько однієї години, не ведуть активного «соціального життя», спостерігають за друзями, новинами та ін. До групи «Юзер» було віднесено 54 студента, які за методикою «Шкала інтернет-залежності» мають середній або низький рівень інтернет-залежності, які проводять доволі тривалий час в інтернеті, однак основною метою цього заняття є підтримка спілкування з друзями завдяки інтернет мережі, демонстрування себе через ведення блогу, спостерігання за незнайомими людьми та ін. До групи «Залежний» ввійшло 15 студентів, які за методикою «Шкала інтернет-залежності» мають середній (1 людина) та високий рівень інтернет-залежності, проводять весь вільний час в інтернеті та використовують його заради гри у мережеві ігри, учать у ставках, лотереях.

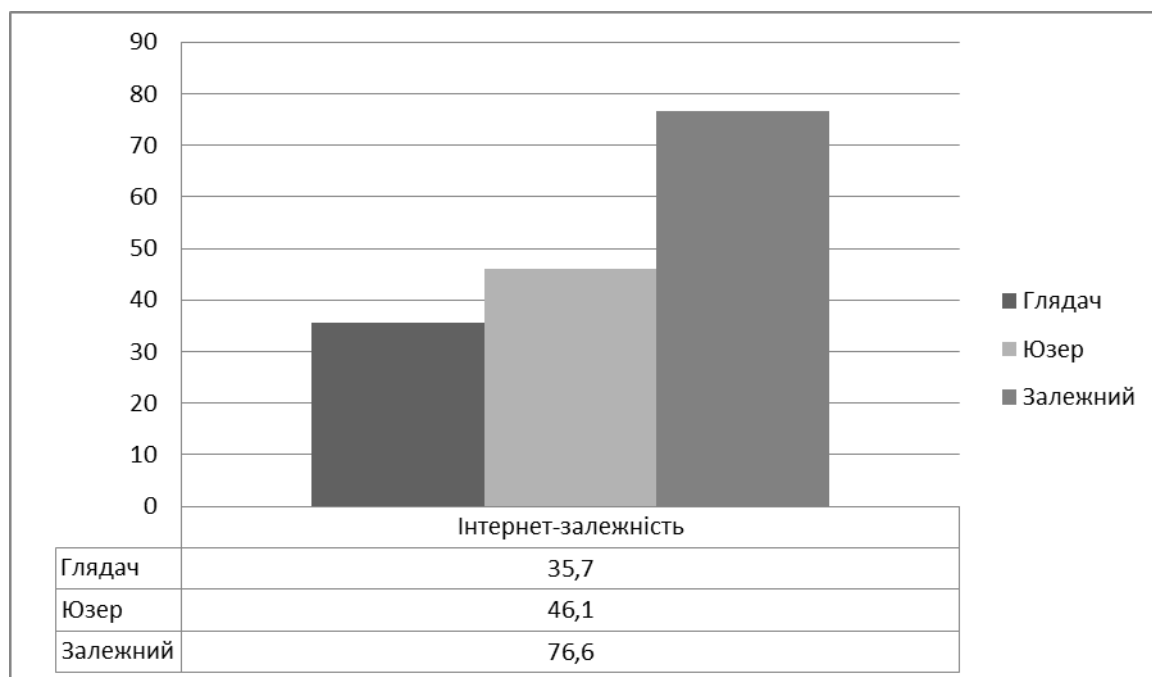

Рис. 3.5. Показники виразності інтернет-залежності у студентів з різним рівнем інтернет-активності у соціальних мережах

Представимо отримані дані щодо індивідуально-психологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах за допомогою табл. 3.10.

Порівняння за критерієм Краскала-Уоліса підтвердило наявність суттєвих відмінностей між групами, а саме: нейротизм, педантичність, емоційність, дистимічність, циклотимічність, екзальтованість виявлені сильніше у «залежних» юнаків на відміну від «студентів-юзерів» та «студентів-глядачів». До того ж, емоційний дискомфорт значно нижчий у груп студентів, які є залежними від Інтернету.

Серед особистісних характеристик у «юзерів» переважає відкритість досвіду, застрягання, демонстративність, емотивність. У групі студентів-«глядачів» домінують прояви схильності до згоди, сумлінність, гіпертимічність. За показниками екстраверсії та тривожно-боязкого типу акцентуації характеру статистично значущих розбіжностей між групами студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах не виявлено.

Таблиця 3.10.

Порівняльний аналіз показників дослідження у групах студентів з різним рівнем інтернет-залежності

Змінна	H – критерій Краскала-Уолліса*
Суб'єктивне благополуччя (емоційний дискомфорт)	$p = 0,097$ (З)
Нейротизм	$p = 0,000$ (З)
Екстраверсія	$p = 0,035$
Відкритість досвіду	$p = 0,000$ (Ю)
Схильність до згоди	$p = 0,000$ (Г)
Сумлінність	$p = 0,000$ (Г)
Демонстративний тип	$p = 0,097$ (Ю)
Педантичний тип	$p = 0,000$ (З)
Застрагаючий тип	$p = 0,001$ (Ю)
Емоційний тип	$p = 0,000$ (З)
Гіпертимний тип	$p = 0,000$ (Г)
Дистимічний тип	$p = 0,000$ (З)
Тривожно-боязкий	$p = 0,097$
Циклотимічний тип	$p = 0,000$ (З)
Афективно-екзальтований	$p = 0,005$ (З)
Емотивний тип	$p = 0,000$ (Ю)

* У дужках указано респондентів з вищими показниками: Ю – юзер, Г – глядач, З – залежний.

Для вивчення особливостей студентів з різним рівнем активності в Інтернет-мережах також вважаємо доцільним провести факторний аналіз та з'ясувати зміст факторів, притаманних трьом групам студентів. Тому для визначення факторної структури був застосований факторний аналіз методом головних компонент з обертанням Varimax.

В рамках нашого дослідження була поставлена мета детального вивчення індивідуально-типологічних і психологічних особливостей студентів з різними рівнем активності в соціальних мережах в інтернеті. Для досягнення цієї мети було вирішено виявити фактори, властиві кожному зазначеному рівню активності у

вибірці студентів. Крім того, виконання даної процедури ще й мало на меті зниження розмірності шкалювання для отримання у підсумку більш узагальнених результатів.

Отже, було отримано два фактори, що пояснюють 49% загальної дисперсії (табл. 3.11.) (Додаток В).

Таблиця 3.11.

Результати факторизації змінних

Змінна	Факторні навантаження	
	Фактор 1	Фактор 2
Суб'єктивне благополуччя (емоційний дискомфорт)	0,51	
Нейротизм		0,61
Екстраверсія	0,50	-0,52
Відкритість досвіду	0,59	
Схильність до згоди		
Сумлінність	0,55	
Демонстративний тип		
Педантичний тип		0,52
Застрагаючий тип		0,54
Емоційний тип	0,56	
Гіпертимний тип	0,60	
Дистимічний тип		
Тривожно-боязкий		0,54
Циклотимічний тип		
Афективно-екзальтований		0,51
Емотивний тип		

За даними табл. 3.11 факторні навантаження є достатньо невеликими, але статистично значущими, тому можемо продовжувати аналіз та інтерпретацію результатів.

До першого фактору із позитивним навантаженням увійшли такі змінні: суб'єктивне благополуччя (0,51), екстраверсія (0,50), відкритість досвіду (0,59), сумлінність (0,55) та два типи акцентуацій – емоційний тип (0,60) і гіпертимний тип (0,60). Всі ці шкали в рамках даного фактору стосуються позитивного уявлення та ставлення до себе та оточуючої реальності.

До другого фактору з позитивним навантаженням увійшли такі змінні: нейротизм (0,61), екстраверсія (-0,52), а також акцентуації характеру – педантичний

тип (0,52), застрягаючий тип (0,54), тривожно-боязкий тип (0,54) та афективно-екзальтований тип (0,51).

Аналізуючи перший фактор, звертаємо увагу на те, що в ньому скомбіновані благополучні акцентуації характеру, сильні особистісні характеристики та адекватний рівень суб'єктивного благополуччя. Іншими словами, даний фактор характеризує наших досліджуваних таким чином, що вони, відчувають себе як благополучних особистостей, емоційно задоволених, сумлінних. Це товариські, енергійні люди, для них характерні оптимізм, добра самооцінка. У взаєминах з оточуючими вони не визнають до себе зверхнього ставлення, відстоюють свою думку, право на самостійні рішення й поведінку.

Назвемо перший фактор умовно «Я благополучний». Даний фактор дає можливість судити про те, наскільки врівноважена людина, наскільки вона спрямована на соціум та готова з ним ефективно функціонувати.

Другий фактор характеризує респондентів як тривожних, занепокоєних, збудливих і невпевнених в собі. Ці студенти можуть перекручувати сутність подій у навколишньому світі, демонструють принциповість, негнучкість, настороженість, недовірливість, гостру реакцію на будь-які відхилення від заданої норми. Також в даному випадку є підґрунтя говорити про використання людиною свого світу як внутрішнього стрижня, на ґрунтовне отримання власних стереотипів та відсутність зацікавленості в зовнішніх стимулах.

Якщо звернути увагу на навантаження змінних у факторі, можна побачити, що характеристики тривожності мають найвищі оцінки. Чітко можемо сказати, що другий фактор характеризується поєднанням занепокоєння, тривожності, швидкістю у змінах настрою. Отже, з огляду на зазначені вище міркування, назвемо умовно даний фактор «Я тривожний».

Отже, виділилися два окремих незалежних фактори, а не один, заданий двома полюсами, що зазвичай буває характерним для дихотомічних феноменів типу «залежний-незалежний». Ці фактори є двома вимірюваннями, які дають змогу охарактеризувати образ студента в контексті проблеми інтернет-залежності та активності у соціальних мережах.

Надалі для визначення характеристик залежного та незалежного від інтернету студента був проведений кореляційний аналіз (табл. 3.12).

Таблиця 3.12.

Кореляційні зв'язки між факторами та групами студентів

Змінна	Залежні
Фактор 1 «Я благополучний»	-0,63
Фактор 2 «Я тривожний»	0,60

Рівень значущості при $p < 0,05$

За результатами кореляційного аналізу перший фактор «Я благополучний» має негативний кореляційний зв'язок з групою залежних студентів, що свідчить про те, чим більш залежні студенти від інтернет мереж (прояв високої активності у соціальних мережах), тим менш їм притаманні характеристики, що охоплює зазначений фактор, а саме: суб'єктивне благополуччя, емоційна задоволеність, товариськість, організованість, відповідальність, самодисципліна, передбачливість і розважливність, вміння проявляти власні почуття та інше.

Залежна група студентів на статистично значущому рівні має позитивний кореляційний зв'язок з другим фактором – «Я тривожний». Таким чином, можемо підтвердити отримані раніше висновки, які були зроблені у ході порівняльного, кореляційного аналізів, щодо того, що тривожність як узагальнюючий різні прояви тривожності феномен є значущим предиктором розвитку інтернет-залежності у студентів. Імпульсивність також можна зазначити як важливий фактор формування залежної поведінки. Відсутність проявів сумлінності може свідчити про дефіцит самоконтролю, який також є фактором ризику формуванні інтернет-залежності. Таким чином, можемо стверджувати, що нейротизм посилює розвиток залежності, а сумлінність знижує вірогідність розвитку інтернет-залежності, сприяє помірній активності в соціальних мережах.

На основі проведеного дослідження підтверджено гіпотезу про те, що студенти з різним рівнем активності в соціальних мережах відрізняються індивідуально-типологічними властивостями – схильністю до емоційної стійкості чи збудливості

(нейротизм), проявами екстраверсії, відкритістю до нового, егоцентризмом чи альтруїзмом, акцентуаціями характеру, відчуттям суб'єктивного благополуччя тощо.

Висновки з третього розділу

Діагностика індивідуально-типологічних і психологічних особливостей студентів з різними рівнями активності у соціальних мережах показала зв'язок особистісних характеристик, акцентуації характеру, суб'єктивного благополуччя і рівня інтернет-залежності респондентів, їх активності в соціальних мережах.

Інтернет-залежні студенти (тип активності в соціальних мережах «залежні») мають знижений рівень суб'єктивного благополуччя та емоційного комфорту, характеризуються проявами нейротизму та екстраверсії, а також демонстративним, педантичним, застрягаючим, емоційним, дистимічним, циклотимічним та афективно-екзальтованим типами акцентуації характеру.

Інтернет-незалежні студенти (тип активності в соціальних мережах «глядачі») мають адекватний рівень суб'єктивного благополуччя та є емоційно задоволеними життям, характеризуються прагненням відкритості новому досвіду та проявами сумлінності, не мають виражених акцентуацій характеру, крім гіпертимного типу.

Виділені два незалежних фактора: «Я благополучний» і «Я тривожний», які дозволяють охарактеризувати образ студента в контексті проблеми інтернет-залежності і рівня активності у соціальних мережах.

Для студентів із високим рівнем активності в соціальних мережах (тип «залежний») властиві нейротизм, педантичність, емоційність, дистимічність, циклотимічність, екзальтованість. До того ж емоційний дискомфорт значно нижчий у груп студентів, які є залежними від інтернету та надмірно багато часу проводять у соціальних мережах. Серед особистісних характеристик у студентів-«юзерів» (із середнім рівнем активності у соціальних мережах) переважає відкритість досвіду, застрягання, демонстративність, емотивність. У групі студентів-«глядачів» (найнижча активність в соціальних мережах) домінують прояви схильності до згоди, сумлінність, гіпертимність.

В результаті дослідження вдалося виявити ряд важливих психологічних характеристик – ймовірних предикторів ризику розвитку інтернет-залежності серед студентів: нейротизм, підвищена тривожність, певна ригідність, відсутність самоконтролю можуть бути факторами, що стимулюють розвиток інтернет-залежності студентської молоді.

Врахування виділених індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах буде доцільним при побудові програм психологічної корекційної роботи з ними для попередження і подолання залежності від інтернет-простору.

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного і практичного вивчення індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах зроблено наступні висновки:

1. Теоретично досліджено проблему активності студентів у соціальних мережах та розглянуто психологічні характеристики студентів – активних користувачів соціальних мереж.

Соціальна мережа – це веб-сервіс, віртуальне співтовариство, що складається з людей з однаковими інтересами; це багатопрофільний веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Головний принцип об'єднання користувачів у соціальну мережу – це спільність їх інтересів, належності до певної вікової групи, раси, національності, віри, професії тощо.

Серед позитивних функцій соціальних мереж виділяються надання молоді можливості для реалізації своїх творчих здібностей, задоволення їх потреб у спілкуванні, розвитку певних вмінь і навичок, відпочинку. Також соціальні мережі мають значний потенціал для організації освітнього процесу у ЗВО, виконують інформативну, комунікативну, іміджеву, навчальну, інформаційно-аналітичну, виховну, розважальну, рекламно-інформаційну, профорієнтаційну, організаційну функції.

Однак соціальні мережі мають також і негативний вплив на юнаків та їх комунікативну поведінку. Вплив соціальних мереж та інтернету на юнаків полягає у втраті значення і цінності емоційних взаємин із людьми, загостренні міжособистісних конфліктів. Юнаки з захопленням інтернетом і соціальними мережами часто втрачають пристосованість до життя в реальному світі. При цьому надмірне спілкування у соціальних мережах може викликати залежність від інтернету. Соціальні мережі провокують появу залежності у студентів через такі ознаки: можливість анонімних соціальних інтеракцій; можливість для реалізації фантазій зі зворотним зв'язком; надзвичайно велика можливість пошуку нового співрозмовника; необмежений доступ до інформації.

До соціально-психологічних чинників, які призводять до занурення молоді в соціальні мережі та спілкування в Інтернет-середовищі, відносяться: нереалізована потреба в самоідентифікації; соціальна ізольованість особистості; депривованість, фрустрованість соціальних потреб; неприйняття особистості групою; неможливість ідентифікації з референтною групою.

Проаналізовано психологічні характеристики студентів-користувачів соціальних мереж і встановлено, що юнаки, які повністю занурюються у віртуальне спілкування в соціальних мережах, входять у групу ризику з деформації особистості, асоціальної поведінки, мають ризик засвоєння неправильних способів поведінки у різних життєвих ситуаціях.

Типовими особливостями особистості активного користувача соціальних мереж є високий рівень самотності, тривожність, агресивність і конфліктність, наявність емоційних бар'єрів у стосунках з однолітками. Разом з цим соціальні мережі негативно впливають на психіку юнаків, викликаючи їх імпульсивну поведінку, стимулюючи до наслідування певних ризикованих вчинків для отримання схвалення віртуальних друзів, або ж до самокритики, зниження самооцінки і депресивних думок через негативні оцінки інших членів соціальної мережі, групи. За короткочасної відмови від спілкування в соціальних мережах вони відчують себе відірваними від цікавого життя, мають нижчу задоволеність життям, і менші показники психологічного благополуччя.

2. Підібрано психодіагностичний інструментарій для проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей особистості і поведінки студентів-користувачів соціальних мереж.

Для практичного вивчення індивідуально-типологічних та психологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах організовано емпіричне дослідження. Вибірку дослідження склали: 90 осіб юнацького віку (19-23 років), з них 40 хлопців та 50 дівчат, які є студентами закладів вищої освіти. Серед опитуваних виділяються респонденти із високим, середнім та низьким рівнями активності в соціальних мережах.

У ході дослідження використано наступні психодіагностичні методики: «Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка); «Шкала інтернет-залежності» (К. Янг, в модифікації В. Бурової); Шкала «Локатор великої п'ятірки» (Дж. Ховард, П. Медіна, Ж. Ховард, адаптація Л. Бурлачук); «Опитувальник акцентуацій характеру особистості» (К. Леонгард-Х.Шмішек); «Шкала суб'єктивного благополуччя» (А. Перуе-Баду, адаптація М. Соколової).

Для дослідження індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах обрано найбільш відповідні методики, що надають змогу виділити певні характеристики їх особистості залежно від вияву активності в інтернеті та соціальних мережах.

3. Визначено індивідуально-типологічні особливості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що 16% студентів мають високий рівень інтернет-залежності (тип активності в соціальних мережах «залежний»). Вони проявляють нездатність відволіктися від соціальних мереж, обирають переважно віртуальне спілкування, ніж реальне. Для 29 % студентів характерний середній рівень інтернет-залежності (тип активності в соціальних мережах «юзер»). В цьому випадку залежність проявляється через схильність до пошуку цікавої інформації в Інтернеті, постійного оновлення соціальних мереж, а при неможливості виходу в Інтернет спостерігається розчарування та зниження задоволеності. Низький рівень або відсутність інтернет-залежності виявлено у 55 % студентів (тип активності в соціальних мережах «глядач»). Такі студенти зацікавлені реальним життям та достатньо контролюють свій вільний час, проводять у мережі Інтернет та в соціальних мережах обмежену кількість часу.

Встановлено наявність значимих кореляцій між рівнем інтернет- залежності та досліджуваними індивідуально-типологічними особливостями студентів. Інтернет-залежність студентів має кореляційні взаємозв'язки з проявами емоційного дискомфорту (низький рівень суб'єктивного благополуччя) ($r=-0,34$), а також двома особистісними характеристиками: нейротизм ($r=0,43$) та екстраверсія ($r=0,25$). Інтернет-незалежні студенти (тип «глядач») мають взаємозв'язки з розвиненим

рівнем суб'єктивного благополуччя, тобто емоційної задоволеності ($r=-0,34$), а також особистісними характеристиками – відкритістю досвіду ($r=-0,44$) і сумлінністю ($r=-0,56$).

Виявлений взаємозв'язок між типами акцентуацій характеру та рівнем інтернет-залежності студентів, їх активності в соціальних мережах. Інтернет-залежні студенти (тип «залежний») мають статистично значущі кореляційні взаємозв'язки з демонстративним ($r=0,39$), педантичним ($r=0,34$), застрягаючим ($r=0,38$), емоційним ($r=0,35$), дистимічним ($r=0,31$), циклотимічним ($r=0,31$) та афективно-екзальтованим ($r=0,38$) типами акцентуацій характеру. Не виявлені кореляційні зв'язки інтернет-залежності з гіпертимним, тривожно-боязким та емотивним типами акцентуацій характеру.

Виявлені відмінності прояву суб'єктивного благополуччя, особистісних характеристик та акцентуацій характеру у групах з різним рівнем інтернет-залежності, активності у соціальних мережах. В інтернет-залежних студентів (тип «залежний») існує прояв емоційного дискомфорту ($U=-321,0$), нейротизму ($U=501,5$), переважає педантичний ($U=588,0$), емоційний ($U=621,5$), дистимічний ($U=520,5$), циклотимічний ($U=-701,5$) та афективно-екзальтований ($U=355,0$) типи акцентуації характеру. В інтернет-незалежних студентів (виявлено подібність між проявами особистісних властивостей у студентів із типами «юзер» і «глядач») навпаки, спостерігається емоційний комфорт та задоволеність життям ($U=-321,0$), вони відкриті досвіду ($U=-301,5$) і сумлінні ($U=-504,5$), також їм притаманний гіпертимний тип акцентуації характеру ($U=-354,4$).

Емпірично визначені основні індивідуально-психологічні особливості особистості студентів з різним рівнем активності в соціальних мережах. В структурі особистості «залежних» студентів переважає підвищена тривожність, нетовариськість, підозрілість щодо оточуючих людей, мінливість настрою, схильність до песимізму, ухилення від прийняття важливих рішень, пасивність. Для студентів із високим рівнем активності в соціальних мережах (тип «залежний») властиві нейротизм, педантичність, емоційність, дистимічність, циклотимічність, екзальтованість. До того ж емоційний дискомфорт значно нижчий у груп студентів,

які є залежними від інтернету та надмірно багато часу проводять у соціальних мережах.

В структурі особистості незалежних студентів (маємо на увазі типи «юзер» і «глядач») домінує задоволеність життям, позитивний настрій, відкритість до нового та прийняття мінливості світу, емоційність, зацікавленість в інших та саморозвитку.

Зокрема, серед особистісних характеристик у студентів-«юзерів» (із середнім рівнем активності у соціальних мережах) переважає відкритість досвіду, застрягання, демонстративність, емотивність. У групі студентів-«глядачів» (найнижча активність в соціальних мережах) домінують прояви схильності до згоди, сумлінність, гіпертимність.

Врахування виділених індивідуально-типологічних особливостей студентів з різним рівнем активності у соціальних мережах забезпечить побудову максимально адаптивної програми психокорекційної роботи з ними для попередження і подолання залежності від інтернет-простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апішева А. Ш. Проблема конфліктних стосунків сучасних підлітків та юнаків з батьками / А. Ш. Апішева // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – Вип. 2. – С. 117–125.
2. Безрукова О. М. Аналіз впливу ЗМІ на особистість підлітків / О. М. Безрукова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 8 (195). – С. 81–86.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
4. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М., 2000. – 560 с.
5. Бугайова Н. М. Профілактика Інтернет-залежності в перебігу електронного навчання / Н. М. Бугайова, В. Й. Цап // Збірник наукових праць НметАУ. –Кривий Ріг: Вид. відділ НметАУ, 2010. – Вип. 1. – С. 24–28.
6. Бурлачук Л. Ф. Адаптація опросника для діагностики п'яти фактором особистості / Л. Ф. Бурлачук, Д. К. Королев // Вопросы психологии. – 2000. – № 1. – С. 126–142.
7. Бушай І. М. Образ світу старшокласників із адиктивною поведінкою / І. М. Бушай, О. В. Гудима // Проблеми сучасної психології : Зб. наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2013. – Вип. 19. – С. 76–85.
8. Веретенко Т. Соціально-педагогічна профілактика інтернет-залежності старшокласників / Т. Веретенко, К. Ярмоленко // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2018. – Вип. 19. – Т. 1. – С. 145–149.
9. Галіч Т. О. Соціальні мережі Інтернет як агент соціалізації молоді / Т. О. Галіч // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – 2014. – Т. 15. – Вип. 281. – С. 250–256.
10. Гребенюк Н. Д. Психологічні аспекти Інтернет-залежності як форми адиктивної поведінки підлітків / Н. Д. Гребенюк // Матеріали науково-практичної

конференции «Научна индустрия европейского континента – 2010». – Вып. 34. – С. 2–10.

11. Гура В. В. Проблема розвитку соціальної активності молоді у віртуальному просторі / В. В. Гура // Збірник наукових праць «Соціально-педагогічні проблеми дітей і молоді». – 2009. – Вип. 22. – С. 16.

12. Гущина Н. І. Проблема захисту учнів від негативних впливів у соціальних мережах / Н. І. Гущина // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 7. – С. 13–14.

13. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси / Ю. А. Данько // Сучасне суспільство . – 2012. – Вип. 2. – С. 179–184.

14. Данько Ю. А. Феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства / Ю. А. Данько // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Соціологічні науки . – 2012. – Т. 15. – № 1-2. – С. 53–59.

15. Девтерова С. В. Характерологічні особливості учасників Інтернет-спілкування (на прикладі підлітків 15-16 років) / С. В. Девтерова // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2005. – № 3. – Ч. 1. – С. 120–128.

16. Деркаченко Я. А. Соціальні мережі як середовище для технологій маніпулятивного впливу / Я. А. Деркаченко // Сучасний захист інформації. – 2016. – №1. – С. 51–59.

17. Дрепа М. И. Сеть Интернет как новая реальность современной молодежи / М. И. Дрепа, Е. Н. Шиянов // Психология человека в современном мире/ Отв. ред. А. Л. Журавлев. – Т. 5. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – С. 146–149.

18. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посібник / М. М. Заброцький. – К.: МАУП, 2008. – 92 с.

19. Забуга В. С. Детская психология / В. С. Забуга. – М. : Просвещение, 2001. – 272 с.

20. Збрицька Т. П. Актуальність використання інструментів соціальних мереж в освітньому процесі / Т. П. Збрицька, А. І. Табанова // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. – Одеса : Одеський національний економічний університет. – 2018. – № 3 (67). – С. 117–130.
21. Івашнюва С. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті / С. Івашнюва // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 2. – С. 15–17.
22. Камінська О. В. Психологічні детермінанти формування Інтернет-залежності / О. В. Камінська // Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 22. – С. 194–204.
23. Каширская И. К. Социально-психологический анализ основных источников информации и процесс гендерной социализации / И. К. Каширская // Вопросы психологии. – 2003. – № 6. – С. 56–63.
24. Кирик Т. А. Виртуальная реальность: сущность, критерии, типология : учебное пособие / Т. А. Кирик. – Омск, 2006. – 165 с.
25. Ковальчук В. Н. До проблеми визначення поняття «інформаційна безпека особистості» в контексті морально-етичного виховання / В. Н. Ковальчук // Збірник праць VI Міжнародної «Нові інформаційні технології в освіті для всіх: інноваційні методи та моделі» (24-26 листопад 2009 р.). – К., 2009. – С. 370–380.
26. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища / К. М. Коган // «Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент». – 2014. – Вип. 16. – С. 61–71.
27. Костюченко М. В. Культура міжособистісних взаємин сучасного юнацтва: підходи до розуміння / М. В. Костюченко // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2002. – № 9. – С. 76–78.
28. Крайг Г. Психология развития / Г Крайг. – СПб.: Питер, 2001. – 586 с.
29. Кужель І. Ю. Інтернет-залежність як актуальна проблема сучасної школи / І. Ю. Кужель, Г. М. Нітченко // Вісник Чернігівського національного

педагогічного університету. Серія : «Педагогічні науки». – 2015. – Вип. 124. – С. 86–89.

30. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учеб. пособие / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М., 2002. – 566 с.

31. Кулешова В. В. Аналіз впливу чинників соціальних мереж на підготовку майбутніх інженерів-педагогів / В. В. Кулешова, А. В. Паюнов // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2016. – № 52-53. – С. 111–118.

32. Кучаковська Г. А. Роль соціальних мереж в активізації процесу навчання інформативних дисциплін майбутніх вчителів початкової школи // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – Т. 47. – № 3. – С. 136–149.

33. Лаба О. В. Використання соціальних мереж у навчальному процесі / О. В. Лаба // «Молодий вчений». – 2017. – № 3 (43). – С. 227–231.

34. Лаврентьева Г. П. Здоров'язбережувальні вимоги до застосування електронних засобів навчального призначення / Г. П. Лаврентьева // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2 (22). – С. 22–36.

35. Лазаренко О. А. Формування безпечної поведінки в інтернет-мережі / О. А. Лазаренко // «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття» (7 серпня 2020 рік, м. Черкаси, Україна). – Черкаси: МЦНД, 2020. – Том 2. – С. 26–28.

36. Лановенко Ю. І. Психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи: автореф. дис. ... канд. псих. наук / Ю. І. Лановенко. – К., 2005. – 22 с.

37. Лукашенко М. В. Вплив соціальних мереж на стан здоров'я молоді / М. В. Лукашенко, А. І. Павлюк, А. І. Лукашенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2017. Вип. 3. – Т. 1. – С. 203–208.

38. Лютий В. П. Залежність від соціальних мереж як проблема сучасних студентів / В. П. Лютий, К. С. Коломієць // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2014. – №3-4. – С. 6–12.

39. Максимовська Н. О. Соціально-педагогічна профілактика комп'ютерної залежності серед підлітків / Н. О. Максимовська, Н. В. Дикун // Соціальна робота в Україні: теорія і практика: [науково-методичний журнал]; [за ред. С. В. Толстоухова]. – К., 2009. – № 2. – С. 56–65.
40. Малєєва Н. С. Комунікативні інтернет-практики в сучасному суспільстві / Н. С. Малєєва // Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика : Зб. наук. пр. Вип. 1(14). – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015 – С. 128–136.
41. Малєєва Н. С. Комунікативні інтернет-практики залежної від соціальних мереж молоді : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / Н. С. Малєєва. – К., 2017. – 24 с.
42. Малиношевський Р. В. Ризикована поведінка старшокласників у сфері інтернет-спілкування: соціально-педагогічний зріз / Р. В. Малиношевський // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2016. – Вип. 20(1). – С. 295–306.
43. Методика изучения акцентуаций личности К. Леонгарда (модификация С. Шмишека) / Практикум по психодиагностике личности / Ред. Н. К. Ракович. – Минск, 2002. – С. 145–155.
44. Немеш О.М. Психологія комунікативної діяльності в Інтернет просторі: автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / О. М. Немеш. – Київ, 2017. – 40 с.
45. Посохова В. В. Інтернет-середовище і формування гендерної ідентичності в процесі життєвого планування / В. В. Посохова // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 153–162.
46. Посохова В. В. Огляд практик спілкування в мережі Інтернет / В. В. Посохова // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – К., 2012. – Вип. 31(34). – С. 93–102.
47. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Л. В. Потапчук. – К., 2001. – 20 с.

48. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб.: Изд. «Питер», 2000. – 456 с.
49. Саєнко М. С. Проблема виникнення агресивної поведінки у підлітків як один із негативних аспектів їх спілкування у соціальних мережах / М. С. Саєнко, Н. В. Лобач // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні програми і проекти в психології, педагогіці, освіті», 13–14 березня 2020 р. – Одеса, 2020. – С. 113–116.
50. Сінельнікова Т. В. Психологічні особливості підлітків – активних користувачів соціальних мереж / Т. В. Сінельнікова // «Наука і освіта». – 2014. – № 1. – С. 50–55.
51. Смутьсон М. Л. Психологічні особливості віртуального освітнього середовища / М. Л. Смутьсон // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання. / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смутьсон. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Т.8. – Вип. 5. – С. 95–107.
52. Тест интернет-зависимости Кимберли Янг (перевод и модификация В. А. Буровой) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://cyberpsy.ru/tests/internet_addiction_test_young/.
53. Третьякова Ю. В. Порівняльний аналіз детермінант психологічного благополуччя користувачів соціальних мереж із низькою та високою активністю / Ю. В. Третьякова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: збірник наукових праць. – Острог: Вид-во НаУОА, 2018. – № 6. – С. 77–82.
54. Турецька Х. І. Особливості особистісної ідентичності користувачів Інтернету як чинник Інтернет-адикції / Х. І. Турецька // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2010. – Вип. 10. – С. 750–761.
55. Турецька Х. І. Самопрезентація осіб, схильних до Інтернет-залежності, у віртуальному середовищі / Х. І. Турецька // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. XII. – Ч. 1. – С. 583–594.

56. Філь І. Дослідження впливу різних видів активності в соціальних мережах на психологічне здоров'я молоді [Електронний ресурс] / І. Філь // Науковий блог. Національний університет «Острозька академія». – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2014/doslidzhennya-vplyvu-riznyh-vydiv-aktyvnosti-v-sotsialnyh-merezhah-na-psyholohichne-zdorovya-molodi/>.
57. Хомич Г. Дослідження проблеми Інтернет-залежності в підлітків / Г. Хомич, Ю. Потапенко // Гуманітарний Вісник. – 2012. – №24. – С. 444–448.
58. Чала О. А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктності особистості / О. А. Чала // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. – К., 2009. – №26 (50). – Ч. I. – С. 399–402.
59. Шкала суб'єктивного благополуччя / Соколова М. В. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии, 2002. – С. 467–470.
60. Шугайло Я. В. Інтернет-залежність та проблема її профілактики серед дітей та підлітків / Я. В. Шугайло // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2015. – №2 (25). – С. 17–24.
61. Шульська Н. М. Соціальні мережі як ефективне середовище викладацько-студентської комунікації в навчальному процесі / Н. М. Шульська, Н. М. Матвійчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Том 58. – №2. – С. 155–168.
62. Щербаков О. В. Соціальна мережа для підтримки навчального процесу у ВНЗ / О. В. Щербаков, Г. А. Щербина // Системи обробки інформації. Інформаційні технології в освіті і медицині. – 2012. – Вип. 8 (106). – С. 159–162.
63. Янг К. Диагноз – Интернет-зависимость / К. Янг // Мир интернета. – 2000. – № 2. – С. 36–43.
64. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge university press. – 2004. – 272 p.
65. Greenfield S. How Digital Technologies are leaving their Mark on our Brains / S. Greenfield. – New York: Penguin Random House, 2015. – 348 p.

66. Hamburger Y.A., Ben-Artzi E. The relationship between extraversion and neuroticism and the different uses of the Internet // *Computers in Human Behaviour*. – 2000. – Vol. 16. – P. 441–449.

67. Sigman A. Well connected? The biological implications of «social networking» / A. Sigman // *Biologist*. – 2009. – Volume 56. – № 1. – P. 14-20.

68. Young K. S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, And Treatment [Электронный ресурс] / K. S. Young. – Режим доступа: <http://www.netaddiction.com/articles/symptoms.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Анкета про особливості поведінки студентів у соціальних мережах» (авторська розробка)

Дайте, будь-ласка, відповідь на наведені нижче питання:

1. Як часто Ви користуєтесь соціальними мережами

- щодня; - раз у декілька днів; - раз на тиждень; - рідше?

2. Скільки часу Ви проводите в соціальних мережах щодня?

- 0-30 хв.; - 1-2 години; - більше 2,5 год.

3. У скількох соціальних мережах Ви зареєстровані? Напишіть відповідь?

- Фейсбук, Тікток, Інстаграм, Вконтакте, Однокласники

4. Якими видами діяльності Ви найчастіше займаєтесь у соціальних мережах?

- пошук інформації за інтересами (автомобілі, кулінарія, подорожі, фоторепортажі, зйомка влогів, рукоділля (вишивка, в'язання), виготовлення різних виробів тощо) (доповнити своєю сферою інтересів)

- дозвілля (перегляд відеороликів, слухання музичних творів, перегляд цікавих картинок)

- спілкування з друзями (і з реальними зокрема), обмін цікавими фактами і знайденою інформацією у соціальних мережах;

- спілкування з підписниками сторінок, створення і викладання дописів про різні факти свого життя, про цікаві події в місті, регіоні, суспільстві

- Ваш варіант.

5. Як би Ви описали свою поведінку у соціальних мережах:

Пасивний глядач (viewer); *(найменший ризик залежності)*

Активний користувач (user); *(середній рівень активності у соц. мережах)*

Інтернет-залежний (інстаграмщик, тіктокер, фейсбукер чи ін.) (internet addict); *(високий, надмірний рівень активності у соц. мережах)*

Анкета передбачає якісну обробку отриманих відповідей студентів.

На основі аналізу результатів опитування студентів виділяються респонденти із високим, середнім та низьким рівнями активності в соціальних мережах.

Додаток Б

Кореляційні зв'язки між показниками інтернет-залежності та особистісними характеристиками студентів

Кореляційний аналіз								
		Суб'єктивне благополуччя	Нейротизм	Екстраверсія	Відкритість досвіду	Схильність до згоди	Сумлінність	Інтернет-залежність
Інтернет-залежність	R-Correlation	-,374	,440	,272	-,410	,211	-,509	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,104	,000	,000
	N	90	90	90	90	90	90	90
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).								

Кореляційний аналіз											
		Демонстративний	Педантичний	Застрагаючий	Емоційний	Гіпертимний	Дистимічний	Тривожно-боязливий	Циклотимічний	Афективно-екзальтований	Емотивний
Інтернет-залежність	R-Correlation	,410	,341	,382	,374	,011	,315	,021	,314	,382	,211
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,140	,000	,504	,000	,000	,179
	N	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).											

Результати факторизації змінних

Полная объясненная дисперсия			
Компонента	Начальные собственные значения		
	Всего	% дисперсии	Кумулятивный %
1	2,907	33,011	34,011
2	1,782	20,204	47,049

Змінна	Факторні навантаження	
	I	II
Суб'єктивне благополуччя	0,51	0,37
Нейротизм	-0,25	0,61
Екстраверсія	0,50	-0,52
Відкритість досвіду	0,59	0,22
Схильність до згоди	0,26	0,34
Сумлінність	0,55	-0,21
Демонстративний тип	0,49	0,43
Педантичний тип	0,17	0,52
Застрагаючий тип	-0,26	0,54
Емоційний тип	0,56	0,41
Гіпертимний тип	0,60	0,41
Дистимічний тип	0,19	0,47
Тривожно-боязкий	0,21	0,54
Циклотимічний тип	0,27	0,29
Афективно-екзальтований тип	0,19	0,51
Емотивний тип	0,41	0,34